

KHRISTIAN HRUAITU

1. Lord Montgomery cun, “Hruaitu cu tumtah bangrep nei dingih mipi huikhawm ih, hngehnak pe theitu a si,” tiah a ti.
2. Dr. John R. Mott cun, “ Hruaitu cu fehnak ding lamzin thei i, amah feh hmaisai ih, amah thlun dingih midang dir theitu a si,” tiah a ti.
3. President Truman cun, “Hruaitu cu midang an duh lo mi tuah duhnak nei ter ih,tuahsuaktertu a si,” tiah a ti.
4. J.O. Sandars cun, “Hruaitu cun a hruainak ding lamzin a thei ding a si. Mipi cu a hruai hai theinak dingah cuih lamzin thei ko a tuah theitu a si ih, fehdan ding khal a zirh thei fawn ding a si,” tiah a ti.
5. Prime cun, “Hruaitu cun a hruainak ding lamzin a thei ding a si, amah khal in a thlun ve rori ding a si,” tiah a ti.
6. Ryburn cun, “Hruaitu cu hruaitu si dingah Pathian Thlarau theiinternak dawngtu le mah lam timlamaw phah i hmai lam thlir ih feh theu tupawl hi an si,” tiah a ti.
7. Vincent cun, “Hruaitu cu mi thinsung, thlarau le taksa pitling ko tuahtu a si,” tiah a ti.
8. Norrish in, “Hruaitu cu a hmaisabikah, a laifangah le a neta bikah a feh theu,” tiah a ti.
9. Baird cun, “Khristian hruaitu cu midang an ti dah lo mi tisuakter theitu le an duh dah lo mi duhter theitu a si,” tiah a ti.
10. Tead cun, “Mipi cu an hruaitu hmaiah an feh thei lo. Tlawngta khal an saya tlunah an um thei lo, cuvek thotho in hruai mi in hruaitu hmaiah a feh thei lo,” tiah a ti.
11. Viertel cun, “Hruaitu cu mibik (exceptional person) si in thuneihnak nei a si,” tiah a ti.

Khristian Hruaitu

Timothy Sui Lian Mang

KHRISTIAN HRUAITU

Timothy Sui Lian Mang

KHRISTIAN HRUAITU

Timothy Sui Lian Mang

A SUNG UM THUPAWL

CANGANTUIH THUHMAIṬHI

1. HRUAITU KAWHNAK	1
2. HRUAITU UM A ṬULNAK	3
3. KHRISTIAN HRUAITU	5
4. SUAHPIASILOLE TUAH	11
5. KHRIATIAN HRUAITU MAWHPHURH -II	14
6. KHRISTIAN HRUAITU MAWHPHURH - II	18
7. BAWIPAIH TIDAN ṬHA	22
8. HRUAITUIH TLINNAK	26
9. HRUAITU IN TLINNAK DANGA NEIH ṬUL MI – I	35
10. HRUAITU IN TLINNAK DANGA NEIH ṬUL MI – II	42
11. THARAU LAM HRUAITU IN LO THEIH LO IH A ṬUL MI	49
12. HRUAITU LE THLACAMNAK	51
13. HRUAITU LE CAN	52

14. HRUAITU LE CASIAR	55
15. HRUAITU SI MAN	59
16. HRUAITU HNIKSAKNAK	62
17. HRUAITU HRANGIH ṬIHNUNG ZET MI	66
18. HLAWHTLINNAK LAMZIN	71
19. ZOHTHIM TLAK HRUAITU NEHEMIAH	73
20. HRUAITU THUNEIHDAN PHUN THUM	76
CABURAWN MI PAWL	78
CABU TIMLAMTUIH KUTSUAKPAWL	79
CABU NGANTUIH THUHLA TAWI	81

THUHMAITHI

Hruaitu thu thawn pehparawin cabu siar ding ka hawl theu. Ziangruangahtile cangantu hi *Bible* tlawng ah si seh, Kawhhran Pawlkawm ah si seh, *Mission* Pawlkawm ah si seh hruaitu sinak tuanvo a neih ve tikah, a tlinlonak tampi theiawin, Hruaitu thu thawn pehpawrawin zir le theih a duh tuk theu. Cutin cabu dangdang a siar tiki a zirsuah mi tete hi midang hrang khali h thil thahnem le bawmtu a si ve ding ruahsannak a nei ih, cabu ih a suahnak a si.

Leitlun Hruaitu le Thlarau lam Hruaitu hi bangawknak ziangmawzat cu a um ve ko nan, thlarau Hruaitu cu Leitlun Hruaitu hnaki sang le thuk, thlarau tlinnak a um mi hi thlarau lam hruaitu sinak thuthup a si.

Casiartu hnenah Pathian in hi cabu te hi thlawsuah pe hram seh tiah thlaza hi cabu ngantu in thlaza a cam.

Timothy Sui Lian Mang
President
Biblical School of Theology
Yangon
Email: timothymang@gmail.com
Hph: 095103980
January 2014

BUNG - 1

HRUAITU KAWHNAK

Hruaitu um loin milai um theih a si lo. A hramthawk ah cun Pathian hi milai hruaitu a si. Asinan a tlangpithuih milai a hruaidan cu anmah milai thotho hmangin a si. Curuangah Pathian in a aiawh hruaitu milai a ko ih, a hril theu.

Pathian in hruaitu si dingih a ruat lo mipawl hrangah, Pathian in hruaitu ah in ko maw, tiih mah le mah suhawk a tul bangin, hruaitu si zo pawl khalin Pathian in hruaitu si dingah in ko taktak maw, tiih suhawk sal roero hi thilpawimawh zet a si. Hruaitu si dingih kawhnaak hi kawhnaak sunglawi a si. Curuangah kawh kan si le si lo thu ah kan feng a tul.

Rawngbawl dingin, Pathian minungpawl hruai dingin luhdan phun hnih kau zetzet a um thei. Pathian kawhnaak si taktak lem loin mai duhhrilnak ve hrimhrim ruang khalin luh thei a si. Pathian kawhnaak thungrulhnaak khalin luh thei a si.

1. **Mai duhhrilnak:**

Himi ruangih rawngbawl dingih lutpawl cun dan tlangpi in Pathian hnakin milai thu an rawn sawn theu. Kawhhran hruaitu dinhmun cu tha zetih a thlir tikah dinhmun tha a si ti a thei ih, mi pakhat si ve hrangah cun a dinhmun ve dingah a ruat. Mi hrekkhat cu hruaitu si duhnaak ruangah an lut. Hminthan duh ruangih lut khal an um thei. Pathian kawh mi si lo hruaitu an um tikah kawhhran a than ding vekin a than thei nawn lo.

2. **Pathian kawhnak taktak ah cun**, a kawhdan cu bangaw lo hman sehla, thil bangaw, mi kip hnenih um a um. Pathian a duhdawt ruangah “tul” tinak a nei. Hruaitu dingah Pathian in a duh in a theiaw. Asinan tling lo tiawknak tum zet a nei, el a tum theu. Hmansehla a thinlung ah kawhnak aw a um ringring. Duhhril mi dang neih a harsa theu. Thil dang ti khal sehla a di a riam taktak thei lo. Ti ding ziang si maw nei in a theiaw. Amai duhnak men ruangih a hril men mi si loin, a tawthawktu, a kotu cu Pathian si in a thei theu. Sung lam ihsin fialtu um vekin a thei. Pathian kawhnak thei ding cun Pathian in a duhdan vekin, a duh duhnak hmun ah in thlah seh tiih pekawk a tul.

BUNG - 2

HRUAITU UM A ṬULNAK

Milai hi a pianzia hrimhrim ah mahte lawng ih um men ding si loin, a rual ih um le midang rinsan mi a si. Innsungsang, ram le kawhhran khal hin hruaitu an nei theu. Mithiam rual khal hi hruaitu an neih lo asiahcun an buai tam a si men. Miaa le zirthiamnak nei lopawl khal hruaitu ṭha an neih asiahcun an hlawhtling theu. Milai hi hruaitu um loin a nung thei lo ih, a khawsa thei lo. Milai hruaitu cu Pathian a si ih, in hruaidan cu milai lala hmangin a si. Pathian in a aiawh ṭuantu ding mi a hawl theu; himi hruaitu hna ṭuan dingin a duh mi a ko theu. Kawhhran khal hi hruaitu um loin a um thei lo. Hruaitu um a ṭulnak hrimhrim malten kan zingzawi hnik pei:

1. Hruaitu um lonak cu siatnak le buainak a si. Acozah khal hi hruaitu a um lo ah cun zianghman a ti thei lo. Ralkap khal hruaitu a um lo ah cun ral a neh thei lo. Tlawng khal zirhtu a um lo ah cun a ding thei lo. Tuu rual khal hruaitu a um lo ah cun buainak le siatnak siar lo tawn ding dang an nei lo. Kawhhran hmaisai khal kha ni tin thil zemtu hruaitu an um lo ruangah an buai a si kha (Apo. 6:1). Curuangah siatnak le buainak kilveng dingah, thil ṭha sin tuahsuak a si theinak dingah si seh, ngaihawklonak, remawklonak kilveng dingin si seh, mipi sullam nei zetih an um theinak ding hrangah si seh, ziangkim mawi zet le fel zet ih tisuak a si theinak ding hrangah si seh, hruaitu hi a um a ṭul.
2. Hruaitu ṭha le hruaitu tam kawhhran in a ṭul zual lai a um. A kawhhran ah buainak a um lai ah si seh, kawhhran a cah lo laiah si seh, kawhhran sungah mihrawkhrawl miṭha lo an tam tikah si seh, leitlun thiamnak le lennak lam in mi a hip laitak ah si seh, kawhhran member tampi in leitlun thil lamih an tlan tuk can ah si seh, kawhhran in hruaitu ṭha a ṭul sinsin a si.

Kawhhran a cah lo lai lawngah si loin, kawhhran a cah bik lai le a thansoh laifang sinsin tla ah hin hruaitu tha le tam kan tul. Thuthangtha in ram a la, kawhhran khal a karh, mi tampi in Pathian lamah lungawinak thar an nei, kawhhran ah thangphawknak a thlen lai ti vek khalah hruaitu a tul zet. Lamzin dik ih in hruaitu, zirhnak dik lo thnung lak ihsin in kilhimtu ding hruaitu kawhhran in kan tul a si. Kawhhran a thang ih ram a lak laiah si seh, cathiamnak le nuntukhawsakdanpawl khal an thangso ih, minung duhdan khal a sang, cuvek canfang khalah hin hruaitu tha kan tul a si.

Pathian in amah thinlung vek pu a hawl laiah khan *David* a hmu (1Sam. 13:14). Hmun tampi ah cun Pathian in a mipawl hruaitu ding a hawl nan sawntu zohman an um lo a bang. “Ka hun zoh ih mi zohman an um lo,” Jer. 4:25. Maw *Jerusalem* mipawl, nan khaw sung lamzin tluanah hin tlan vivo uhla, khua zohfel hnik uh, dawr tuahnak hmunpawl tiangin zohfel hnik uh. Thil dik a tuahtu le Pathian rintlak ih a nungtu, mi pakhat tal nan tawng pei maw? Nan hmuh asile, Jerusalem cu Bawipa in a ngaithiam ding,” Jer. 5:1. “. . . .*rampi a tan theitu ding ka hawl rero nan ka tawng lo*” Jer. 22:30. Kawhhran cun hruaitu tha a tul a si.

BUNG - 3

KHRISTIAN HRUAITU

(Christian Leadership)

Hruaitu cu midang neh theitu a si. Mi in midang a hruai thei cin tawk cu a neh thei tawk tiang lawng kha a si.

A. Mithiam hrekhatpawl in hruaitu cu hi ti vekin an sim fiang:

1. Lord Montgomery cun, “Hruaitu cu tumtah bangrep nei dingih mipi huikhawm ih, hngehnak pe theitu a si,” tiah a ti.
2. Dr. John R. Mott cun, “Hruaitu cu fehnak ding lamzin thei i, amah feh hmaisai ih, amah thlun dingih midang dir theitu a si,” tiah a ti.
3. *President Truman* cun, “Hruaitu cu midang an duh lo mi tuah duhnak neiter ih, tuahsuaktentu a si,” tiah a ti.
4. *J.O. Sandars* cun, “Hruaitu cun a hruainak ding lamzin a thei ding a si. Mipi cu a hruai hai theinak dingah cuh lamzin thei ko a tuah theitu a si ih, fehdan ding khal a zirh thei fawn ding a si,” tiah a ti.
5. *Prime* cun, “Hruaitu cun a hruainak ding lamzin a thei ding a si, amah khal in a thlun ve rori ding a si,” tiah a ti.
6. *Ryburn* cun, “Hruaitu cu hruaitu si dingah Pathian Thlarau theihntak dawngtu le mah lam timlamaw phah i hmai lam thlir ih feh theu tupawl hi an si,” tiah a ti.
7. *Vincent* cun, “Hruaitu cu mi thinlung, thlarau le taksa pitling ko tuahtu a si,” tiah a ti.

8. *Norrish* in, “Hruaitu cu a hmaisabikah, a laifangah le a neta bikah a feh theu,” tiah a ti.
9. *Baird* cun, “Khristian hruaitu cu midang an ti dah lo mi tisuak ter theitu le an duh dah lo mi duhter theitu a si,” tiah a ti.
10. *Tead* cun, “Mipi cu an hruaitu hmaiah an feh thei lo. Tlawngta khal an saya tlunah an um thei lo, cuvek thothoin hruai mi in hruaitu hmaiah a feh thei lo,” tiah a ti.
11. *Viertel* cun, “Hruaitu cu mibik (*exceptional person*) si in thuneih nak nei a si,” tiah a ti.

Khristian hruaitu/thlarau lam hruaitu cu suahkeh titheinak (*natural*) le thlarau lam titheinak cawkrawi a si. Suahkeh titheinak khal kha milai amahte ih si suak a si lo ih, Pathian pek mi thotho a si ruangah, Pathian hnatuannak le Pathian sunlawinak hrangih hman a si tikah mual a nei zet. Hlawhtlinnak a um. A tlunih mithiampawl ih hruaitu an simfiangdan hi a tlangpithu lawng a si. Khristian hruaitu cun a tlunih tlinnakpawl hi a tul ve ko nan hipawl hlanih tlinnak tete tul mi le bettu an um. Hruaitu menmen (*natural leadership*) ah cun mibik sinak hi a thupibik a si ko. “Mi va neh theinak cu hruaituih mibik sinak ah a thumaw,” tiah *Lord Montgomery* cun a ti.

Khristian hruaitu cun mi a neh theinak cu mibik sinak, thiltitheinak lawng ruangan a si lo; khaih mibik sinak kha Thiang Thlarau in a suntle ih, a khuai ih, huham in a thuam. Ziangatile Thiang Thlarau in a nun luahkhat dingin a hlan aw. Cutin Thiang Thlarau huham cu amah ihsin midang hnenah a luang thei.

Thlarau lam hruaitu/ Khristian hruaitu cu Thiang Thlarau huham cunngung a si, cucu ziangtikawngzawng khalin amahteih suak thei a si lo. Mahte tuahaw cawp thlarau lam hruaitu a um thei lo. Thlarau lam hruaitu cun midang kha thlarau lam thu ah a neh zet; ziangatile Thiang Thlarau kha a hruai mipawl hnen hnakin amai nun ah le amah ihsin nasasawn in hna a tuan tinak a si.

Atlangpithu le leitlun dan ah cun kanmah rori kan thlennak tiang lawng mi kan hruai thei ih, kan neh thei. Hruaitu hlawhtlingpawl hi kut zung ih lamzin mi khihmuhtu le kaa lawng in hi tawkin feh uh tiih khihmuhtu men lawng an si lo, anmah ke rori ih feh le pal tu an si sawn theu.

Tuluk ram ah *protestant missions* hruaitupawl tawn khawmawknak an nei ih, hruaitu tlinnak ti thupi an relkhawm. Nasa zet in an ruat. *General Director of the China Inland mission, D.E Hoste* kha Chairman pa in tawng dingih a kawh hlan sung cu daitein a to. Chairman pa in sim ding a neih ve le sim ding in a ko. Hruaitu tampi le mipi tampi cun cu paih tawng ding hngakhlap in an phun murmo. Hi tin a ti, “*Hruaitu tling a si maw si lo tahnak fung tha bik tih ka ruah mi cu mi in a dung an thlun maw thlun lo ti a si,*” tiin.

B. Hruaitu cu sal dinhmun ih a din can a um

(Mat. 20:26-28)

1. Hruaitu cu mizia dangdang bangaw lopawl an dinhmun luhcilhtu a si. An dinhmun ihsin lam dik khihmuhtu le dinpitu a si.
2. Hruaitu cu thupetu a si lo, hotu khal a si lo ih, thuneitu khal a si lo. Mai duhzawng ih mipi kaihrhaitu khal a si lo. Niam zet le zianghmanlo dinhmun ah dingawter ih, a tʉl le tʉl lo theihnak, a hmun le a can thleidan thiamnak a nei.
3. Hruaitu cun dodal le dokalh a si lai khalih duhdawtnak ih mi sawmtu a si.
4. Hruaitu cu hriam a si tik khalah ngaidam theitu, rinhlelnak le beidawnnak khalah rinnak le beiseinak neitu a si.
5. Hruaitu cu thim sah zet hmun khalih tleu umnak lam hmu thiamtu, riahsiatnak a rung thlen tikcan khalih lungawi thiam mi a si.

6. Hruaitu cu duhdawt mi si loin, mi duhdawtu sawn, theithiam men si loin theithiamtertu, dawngtu si men loin, pesuaktu, ngaihdam mi si loin, ngaidamtu sawn a si.
7. Hruaitu cu hmailhruaitu a si ih, mipi zawngih a feh can khal a um ih, mipi dung lamih a feh can khal a um.

C. Hruaitu phunphun simfiangdan hrekkhat:

1. **Democratic leader:** Mipi duhdan vek le midang thu ngai phah ih hruaitu a si. Hiti vekih hruaiawknak ah cun mipi in covo an nei. Pawl ruahnak a lal theu.
2. **Judge leader:** Sihni bangin midang theihfiang tum ih hruaitu a si. Hruaitu cun a hruai mipawl cu a thei ding a si. Asinan, a lawmmam asile hlawhsamnak a si.
3. **Spontaneous leader:** Hruaitu hna hi tuan ve menmen theih a si. A tuldan ih zirih hruai theitu a si. A tulnak a nasat lo ah cun tidan kelteih feh men a si.
4. **Autoratic leader:** Thunei zet le mai thu duh zetih hruaitu a si. Hruaitu in ziangkim a hum theh ih, a hruai mipawl in covo an nei lo. Hruaitu a um lo cun pawl a feh thei lo a si men.
5. **Consultant leader:** Tūanpi thurawn thupiih ruat le mipi thurawn phahih hruaitu a si. Hi tivek ih hruaiawknak cu a thianghlim in a him.
6. **Expert leader:** Mibik simaw, thiambik simaw nei ih hruaitu a si. Mibik sinak nei ih hruainak cu sullam nei le mumal nei zet a si theu.
7. **Inheritance leader:** Cithlah sawng vek le roco vekih ruat ih hruaitu hna tuantu a si. Hi vekih mi hruainak cu tidan kelih ruat ih thilti a bang.

8. **Fatherly - substitute leader:** Pa in a fate a hruai vekih ruat ih hruai theitu a si. Pa le fa duhdawtawknak le duhsaknak vekih t̄uantlangnak cun rah t̄ha a suah t̄heu.
9. **Laises – Fair free leader:** Pawl duhdan vek le mipi ruahdan le duhdan dan ih hruaitu a si. Hruaitu si ve si sulsutu le hmaihruaitu si paih si lo mi a si. Pawl a mumal thei lo ih, member zangzel hrangah cun a nuam.
10. **Divine – right leader:** Pathian kawh mi le ruat mi ih ruataw ih hruaitu a si. Hruaitu hlawhtling si in, Pathian duhdan vekih pawl hruai thei a si t̄heu.
11. **Benevolent autocrat leader:** Mai thu duh le mai t̄anghmasial phah ih hruaitu a si.

Mipi cu a fak der nan mawhphurhnak cu amai hrangah a la thluh deuh. Mipi in covo an nei mal.

A tlunih hruaitu phunhpun kan tarlang mi hi leitlun hruaitu, innsaang hruaitu khal a si ih, Khristian hruaitu khalah a um mi a si. Thlarau lam hruaitu cu suahkeh titheinak, leitlun hruaiawkdan le thlarau lam titheinak a kawp mi a si. Hruaitu menmen (*natural leadership*) le thlarau lam hruaitu (*spiritual leadership*) hi bangawknak t̄ampi an nei ko. Asinan an danawk ververnak a um.

Hruaitu men men	Thlarau lam hruaitu
<p>A mah a rin aw minung a thei. A mah in thu ti tluknak a tuah a tum a sang . A mai tidan a hmang. Midang thupek nuam a ti. A mai pumpak khawruahnakin a tur.</p>	<p>Pathian a ring Pathian khal a thei. Pathian duhdaan a hawl. A mah le a mah a huaidai aw. Pathian tidan a hawl. Pathian thu ngai nuam a ti. Pathian le minung a duhdawtnak in a tur.</p>

BUNG - 4

SUAHPI ASILOLE TUAH

(Born or Made)

Hruaitu hi ‘suahti’ a si maw, ‘Tuah’ mi a si ti thusuhnak sannak a phunphun a um. Sannak dik cu “a pahnih in” ti hi a si. Hruaitu si thiamnak cu pitling sinsin dingih kilkhawi le thansoter theih a si. Mi zo khalin kan suah ihsin thil thiamnak hi kan nei cio. Hna thansuahnak ah a tling maw tling lo ti a si men. Cuih thil thiamnak cu kan thansohter a tul. Hi thil thiamnak hi hmansuah le cangvaihnak neihter asiloahcun a itthat ve men.

Atlangpithu in piantharnak hin hruaitu ah mi a tuah lo nan, kawhhran thuanthu kan zoh tikah mi pumhlum ih an pekawh ni in an titheinak, an thil thiamnak itthat men kha a thangharh, a suak. Hruaitu amah ah a um cia mi cangvaih theinak, titheinak kha Thiang Thlarau thilpek in a bet tikah hlawhtling zet ah a cang.

Dr. A. W. Tozer in hitin a ti:

“Hruaitu dik le hruaitu him cu mi hruai duhnak nei lo, asinan sung lamih Thiang Thlarau ih turnak le leng lam tulnak ruangih hruaitu dinhmun ih ding hi an si. Cuvek mi cu Mawsi, David le Thuthlung Hlun profetpawl tla hi an si. Hruaitu rori si dingih tumnak sang nei mi hi cu Pathian ro le thil parih lal duh lo, cu hnakin mitangdawr, minem, sung ngam mi, amah hnaki hruaitu tha le fel, Thiang Thlarau ih a langter le veteih thlun dingih man ringring mi a si,” tiin.

Lord Montgomery ralbawipa in hruaitu nun ih tul mi 7, ahleicein raldoawknak ah, a tarlang mi hi Thlarau lam doawknak hrang khalih a tul zet mi an si.

1. Dung lam khalih to thei a si ding ih, thil tenau tiangih hnim aw, hrawlha w a si lo ding.
2. Mipawimawh lo a si lo ding.
3. A ropi zawng le a pawimawh zawngih mah le mah langawter a si lo ding.
4. Milai hril thiam a si ding.
5. A hnuaiih mi a rinsan ding; hna a pe ding ih an hna ah a hrawlh aw buai lo ding.
6. Thutitluk theinak a nei ding.
7. Hngehna a nei ding.
 - (1) Thil fate zet ṭha zetin a tuah maw?
 - (2) A thupisawn ti mi ziang a si ti a thei maw?
 - (3) A can lawng ziang ti vekin a hmang?
 - (4) Uluknak a nei maw?
 - (5) Thil thlengawc can te ah hlawknak a la thiam maw?
 - (6) ṭhangso thei a si maw?
 - (7) Thanaunak lamah ziangvek lungput a nei?
 - (8) Thil cang thei lo mi ziang ti vekin a va tawlrel?
 - (9) A cahlonak bik ziang a si?

Dr. John Geddie cu *Aneityum* ah kum 1848 ah a feh. Cu tawkah kum 24 hna a ṭuan. Amah hngilhlonak khanlung parah hitin an ngan:

“A ra thlen tikah 1848 Khristian an um lo,

A suahsan tikah 1872 lawki mi an um lo.”

Apostolpawlih thathnemngainak meisa alh ruangah khawruahharza in mi tampi an piangthar. Cu tikah Thiang Thlarau in ‘Thlarau lam hruaitu zia’ a zirh. An hnaṭuan buai tuk thawn Apostolpawl in nuhmei rawl zem kha an thlauthla. Cu tikah rawl lam tawltreitu an hril a ṭul thlang. Hruaitu an hril ding mipawl cu: “*Curuangah u le nau pawl, nan lak ihsin mi pasarih Thlarau Thianglim le fimnak ih khat, mi hminmha hril uhla, hih muanvo hi kan pe ding,*” (Apo. 6:2). Kha hnakih sang hruaitu hnaṭuan dingah cun ziang tlukih sang tlinnak a ṭul sinsin pei. Thlarau lam hruaitu cu Thlarau dan ih feh a ṭul.

BUNG - 5

KHRISTIAN HRUAIUIH MAWHPHURH - I

(The Responsibilities of Christian Leadership)

Bible sungih hruaitu mawhphurhnak kan hmuh mipawl malte in kan tarlang hnik pei;

Paul in -

A. Efesa kawhhran hruaitupawl hnenih a thucah ah khan a langfiangter- Apo. 20:17-35.

(1) A thahnem ding mi thu sim ralhrut lo ding.

Mi tampi in mipi hnenah a thahnem ding mi thusim an ralhrut theu ih, an mawhphurhnak an theh lo a si. Thil ziangkim sim theh ding tinak cu a si lo; Jesu khal khan a thluntupawl in an theihthiam lo ruangah a zate cun a sim duh lo ti kan thei. Asinan a thahnem ding mi thu mipi hmaisawng ruangih sim ngam lo hi cu mawhphurhnak neh lo a si.

(2) Sualsirnak thu, rundamnak thu sim rero ding.

(3) Rawngbawlnak hlensuah: Pathian in ti dingih a ruat mi ti vivonak a si. Mi tampi in a hmaisai ih thahnemngainak kan bansan theu in a lang.

(4) Kawhhran Pathian thu ih cawm.

(5) Zirhnak diklo lak le buainak lak ihsin kawhhran kilven: Pathian thutak kan fah tawk lo ruangah mi tampi cu

thutak an thei lo; curuangah zirhnak dang a ra thlen tikah mi tampi cu an peng mai theu.

(6) Ziangkim ah mi tihmuhtu si:

Peter cun, “Zohthim tlak” ti zawngin a rel ve thung (1Pet. 5:3). Kan thusim hnakin kan thilti le kan nundan in tihmuhtu a si ding a si.

Ziang kan tihmuh ding? Paul in Timothy hnenah, “. . . Cu hnakin tawngkam ah si seh, umtlandan ah si seh, duhdawtnak ah si seh, thlarau ah si seh, zumnak ah si seh, thianhlimnak ah si seh, zumtupawlih zoh thim ding si sawn aw,” (1Tim. 4:12) a ti. Hi lawng si loin tihmuh ding tampi a um ding.

(7) Kan co mi cio Pathian lungawi zawng si dingih tuan khal hi kan mawhphurh a si. Kawhhran cak le cak lo cu hruaitu liang parah a thumaw.

(8) Aiawhtu ding midang tawrel hi hruaitu mawhphurh tum zet pakhat a si. Hruaitu tha le hlawhtling tahnak pakhat cu amah a um lo hnuah, hna kha a mah kel vek teih tuanpeh vivo a si theinak dingah a sawngtu ding a hringsuak tha maw ti hi a si.

(9) A rawngbawlpipawl a lungualpi thei ding a si (2Kor. 13:11), thinlung hmunkhat, ruahnak hmun khat nei thei dingin a hruai ding a si.

(10) Mai tui lam zawng lawngih mi hruai tum mi a si lo ding (1Kor. 9:19; Apo. 20:28), a tui lonak khalah a tulnak ruangah le a thatsawn ding ruangah a tui ve thei ding a si.

(11) Mipi tul mi a thei ding a si (Luk. 9:23).

(12) Thlacamnak hmang tha mi a si (Suah. 16:25).

- (13) Khristian hruaitu cun a hruai mipawlih taksa, thinlung le thlarau parah mawh a phur (1Th. 5:23).
- (14) Mi in an harsatnak simaw, thuthup si maw an thlen ngamnak a si ding. An harsatnak ihsin lamzin a phunphun dappitu a si.
- (15) An hnaṭuanpi an um lo laiah an ṭhatlonak a rel ding a si lo, an um lai khalah a rel ding a si cuang lo (Thuf. 20:19). Ṭhenawknak, lungawilonak, hmuhawk thiamlonak a hring ṭheu. Hruaitu cun fimkhur zet le dimdawih zet in a dik lo le ṭha lo cu a dik lamih herdan a thiam ding a si.
- (16) A ṭuanpi an dik lo asiahcun duhsaknak ruangah hmaitawn khalin nun a sim ngam ding a si. Amah khal a ṭuanpipawl in a ṭul ah cun sawisel ve ngam dingin a awngaw ding a si.
- (17) *Bible* siar le zir mi a si ding (Heb. 4:12). Pathian thu a theih lo asiahcun a ṭuanpipawl lakah amai ruahdan siarlo rel ding dang a thei lo ding.

B. Atlangpithu in hruaitu mawhphurhnak maltein kan tarlang leh hnik pei:-

- (1) Hruai tumnak (*goal/target*) fiangfai zet neih hi hruaitu hna a si. Tumtah felfai nei loin hlawhtlinnak a um thei lo.
- (2) Thil ruahman cia a ṭul. Hmai lam kum 10, 20 ti vek hrang tiang khal *vision* ṭha neih a ṭul.
- (3) Thil ruahman mi hlawhtlin theinak dingih thil ṭul mi hmuahhmuah dap le zir vivo a ṭul.

- (4) Hnaṭuan tuk ruangih buainak, thil ṭha lo ruangih buainak a um ṭheu. Buainak san ziang ruangah ti a thei ding ih, a haikiandan khal a thiam ding a si.
- (5) Thutitluknak hi hruaitu hna a si. Thu ruatthiam (*creative mind*) a si ding.
- (6) Mipi ṭhansohter hi hruaitu hna a si.

BUNG - 6

KHRISTIAN HRUAITUIH MAWHPHURH - II

Paul in, “Hi bang a leng lam thilpawl hleiah, kawhhranpawl hmuahhmuah ka ngaihtuah hainak in ni tin i nen,” (2Kor. 11:28) a ti.

1. “Mi variantu” si hi Jesuiah hruaitu dinhmun a simfiangdan a si, hihi leitlun hruaiawknak ah si seh, Khristian hruaiawknak ah si seh, thudik a si.

Dr. John A. Mackay in hitin a ti; “Sal lungput hi Khristian sakhua lungput ding a si. Pathian Fapa cu Pathian-ih mission hna kimter dingah sal ah a cang. Cuih lungput cun pumpak Khristian, Missionary Societies le Khristian kawhhranpawl ih nundan ding a sizia a hmuh. Cutin Pathian-ih mission an kimter ding.”

Hruaitu diktak cu a ruah thupitbik mi cu amai thatnak, nawm deuhnak hnakin midang thatnak, thansonak, nawmnak ding a si sawn. A hruai mipawlih harsatnak, thubuai le nuntukhawsaknak tla a ruat ih, zangfahnak a nei. Pathian rinsannak lamah a hruai ringring ding.

Hudson Taylor hruaitu hlawhtling a sinak thuthup a ai run awhtu pa D.E. Hoste in hi tiin a ngan: “*Mi a neh thei zetnak thuthup pakhat cu a hnenih um mi, a kiangih um mi thatnak ding zawnruahnak, tuarpinak, lainatnak le ruatsak-duhsaknak a nei. A pekawknak, a duhsaknak a cak lopawl hnenah remnak le thinsaunak a langter. An nun a khaisoh theinak dingin bawmdan ding lamzin a hawl, a ruat.*”

2. “Mi nunsim” mi zilh (to discipline) hi hruaitu mawhphurh duh lo mi khal a si. Hi hna hi hna bangthlak le mi duh lo mi khal a si.

Kawhhran ah le Khristian ah le Khristian Society kip ah Pathian dan kan thlun ding asiahcun, duhdawtnak le Pathian duh zawngih nunsimawknak cu hman le neih tengteng a tul. Ahleicein thurin thu ah, thianhlimnak nun ah le khristian nundan thu ah a tul.

Paul in “Nunsimawknak” hmandan ding tha hi tin a rel, “*U le nau tla, nanmah lakah pakhat khat in sualnak a tuah pang nan hmuh tikah nanmah sungih a thlarau mi deuh pawl in lamzin dikah hruaikir uh. Cutin nan tuah tikah thinnemnak thawn nan tuah pei. Cu le nanmah la la khal cu sualnakih tla ve pang lo ding in ralring uh,*” Gal 6:1). Nunsimawknakih thu hrampi bik cu duhdawtnak a si. “. . . . *Unau bangtuk in nun sim uh*” 2Thess. 3:15. “*Nan duhdawtnak kha a parah langter uh tiah ka lo dil hai a si,*” 2Kor. 2:8. Hlawhtlinlonak le sunnak, mualphonak tawng zo, ding thasalpawl kha mi va tungdingtu ah mitling an si. Lainatnak thawn mi nun an sim thei ding. Cu tiih nunsimawknak neih tikah thinlung ih cinken ding thu nga tla cu:

- (1) Cuvek cu a thu tlangpi talih zingzawi hnuah.
 - (2) Hnatuannak zate hrangah le pumpak thatnak ding a si tik lawngah.
 - (3) Duhdawtnak thinlung taktak le nemte le tangdawr thizahnak thawi ti ding.
 - (4) Thlarau nun tundinawknak salnak ding hrangah a si.
 - (5) Thacamnak tampi neih hnu lawngah ti ding a si.
3. “Kaihhrui” (to guide) hi a pathumnak mawhpurhnak a si. Thlarau lam hruaitu cun khuitawkah a feh ding ti a thei ding ih, Nisuahnak lamih tuukhaltu bangin a tuu hmaiah a feh ding a si. Tuukhaltu tum bikih tidan a si. “*Cu ti a suahpi hnuah a tuupawl hmaiah a feh ih, a tuu in an thlun.*” Joh. 10:4. A.W. Tozer cun hi tin a ti, “*Duhthusam tling hruaitu cu Pathian aw thei ih, cuih Pathian kawhnak lamih mi hruaitu a si.*” Paul in kawhhran hnenah hi tin a ti, “*Khrih nun ka cawn vekin nannih khalin i cawng ve*

uh,” 1Kor. 11:1). Paul in zo a thlun ti le khui lamah a feh ding ti khal a theih ruangah i cawng ve uh, “I thlun uh” a ti ngam a si. Mipitling, Pathian mi an si ko, anmai duhdan hnget zetih nei mi hruai hi thil awlte cu a si hrimhrim lo. Hruaitu in a duhdan kha hrohrang zetin a phuang ding a si lo. *D.E Hoste*-ih uar mi thu hi cinken tlak a si.

“*Kanmah vekih mission hna tuannak ah cun hruaitu in amai duhdan zawng lawng fehpinak le a duh lo zawng donak cu a hrial a tul. Thu an relnak ah thil tha a si, a thahnem ding tiih a theih rori mi khal an lungkim lo a si ah cun a zawm ve thei a tul. Hudson Taylor in hivek hi a tawng ringring. Thinsau zetin catbang loih thlacamnak in thil tha tla cu tisuah an rung si leh sawn theu.*”

4. Tawthawktu (*to initiate*) si hi hruaitu mawhphurh tum zet a si. Hruaitu dik cun ‘ralthatnak’ le vision a neih a tul. Kilkhawi thatu (*conserver*) men si loin, tawthawktu (*initiator*) a si ding a si.

Hruaitu cun thansonak ding le hmai lam pannak ding ruahmannak a taw a thawh lo hmanah mi ih ruahman mi tha kha a dinpi ngam ding a si. Mipi hmaiah a ding ding ih, a dungih mipawl kha a hruai ding. Thil cangsuak ding kha a hngak ding a si lo. Cangsuak ko a tuah sawn ding. Amah cu tawthawktu a si. Tidan thar hmusuak dingih hawlto a si. *Hudson Taylor* hin himdamnak a hawl lo. Rinnak ih kekar thu a phuan tla hi cun hramlak zawhte thiltum a si tiin an hnawnsak. Asinan a tum cu a thulh cuang lo. Tuini ah *Hudson Taylor* ih hnañuan rah le a hmin a dai lo. Kawhhran thuanthu ih hlawhtlinnak ropi zetzet tla hi hruaitu hrekhat ih ralthatnak, ngamnak le pekawknak rahsuah an si.

Hlawhsamnak tampi hi ralthat lo ruangah hin an si theu. Fimkhurnak hnak hmanin ngamnak a thupisawn. Hruaitu cun a kiangkapih mifimkhur zet pawl thusuh, thurawn hi a el ding a si lo. Annih cun a tul lo ih thiltisualnak lak ihsin an runhim thei ding. Asinan, a vision kha Pathian pek siih a ruah asiahcun, a hnañuan a taw a thawh ding kha mifimkhur le ralring zet pawlih dodalnak

lak ihsin a fimkhur thiam zet a tul ding. Raltha le ngam zetih a hmai lam a pan a tul.

5. Mawhphurnak cu duh le paih zetih tuan hi hruaitu hrangih thil tul mi a si. Cu tiih a timlamawk lo asiahcun, anih cu cuih hnañuan hrangah a tlinglo tinak a si.
6. Joshua in hruaitu tlinnak a langter mi cu hna pipa Mawsi keneh thlun ding cu a cohlang lohli ngam. Joshua khalin Mawsi hnakin a tlin lozia rel ding a thei tam ko ding, anih cun Mawsi-ih thiltisual mi a tibet nawn lo. Cu hnakin anih cu ñuanvo kha a cohlang lohli ih, a ñuanvo ah cun a pe aw.

Elisha khalin Elijah-ih hna a cohlang lohli.

Robert E. Speer ih nun cu dan hlir in a khat. Cuih dan a tuahawk mi cun, mawhphurnak rit zet nei *Arich Bishop Benson*-ih nun a kaihruai. Cuih a dan tuah mi tla hin tuini khalah hlawknak tampi mi a pe.

- Ni khat hrangih hnañuan bik ding mi ah nuamnai le thlahdahaw lo dingin.
- Hnañuan tampi lai lakah phunzai lo dingin asilole can mal lai lakah phunzai lo dingin, cuhnakin can hmang thiam sawn ding.
- Cakuat ka hnenih an ken tik khalah hrum lo ding; phunzai khal phunzai lo ding.
- Sunlawih, fak le lawm, upat le zah ding hawl lo ding.
- Thusuah mi le duhdan tarlang tikah mipi maw, rualpi in si maw, an hnawn tik khalih riahsiat lo ding.

BUNG - 7

BAWIPAIH TIDAN ȚHA

(The master's master principle)

“Asinan nan lakah cun cuvekin si hlah seh. Zokhal nan lakih mithupi si a duhtu cu, nan siahhlawh si seh. Mi zokhal nan lakih mithupibik si a duhtu cu, mi hmuahhmuah ih sal sita seh.” Mar. 10:43-44.

Khrih-ih a lalnak ram a thlir ve dan hi cu pakhat le pakhat renawknak ram a si. Paul khalin hi vek lungput a sim ve, *“Ziangahtile u le nau tla, nannah cu zalen dingih kawh mi nan si. Nan zalennak cu tisa hrangah remcânnak ah hmang loin, duhdawtnak in pakhat le pakhat rianawtawn sawn uh.”* Gal 5:13.

Hihi James le John ih an theih lo mi a si – Mat. 19:29. Sunlawih lawng an duh ruangah mualpho an duh lo. Lallukhum lawng an duh, khraws an duh lo; lal ding lawng an duh, sal si an duh lo; James le John ih theihthiamlonak in Jesu kha hruaituih dinhmun pahnih a relter:

(1) Thlarau lam hruaitu sinak ah Pathian lalnak a um
(There is a sovereignty in spiritual leadership)

“...Asinan ka vawrh lam le ka keh lamih to dingih lo pek ding cu keimai thu a si lo, a rak timtuah cia mipawl hrangah a si sawn,” tiah a ti.” Mark 10:40.

Kan sim duh mi cu – *“Pathian in hi hmun cu a timtuah cia mipawl hrangah a si sawn”* ti kha a si.

Bible tlawngkainak le leadership training course in hruaitu sinak mi a pe menmen lo, asilole rawngbawlnak hlawhtling mi a pe menmen lo. Jn. 15:16 sairbet aw.

Khristian rawngbawltu hngehnak cu, minungih hrilnak ruangah, kei hi tawkah, hi mi dinhmun ah ka um lo ti si loin; cu hnakin Pathian ih i hril le i ruat nak ruangah a si” ti theihfengnak hi a si.

(2) **Thlaraulam hruaitu sinak ah tuarnak a tel**
(*There is suffering in spiritual leadership*)

“*Jesu in an hnenah, “Nan dil mi nan thei lo, ka in mi no nan in thei ding maw? Ka co ding mi baptisma teh nan co thei ding maw?” tiah a ti.*” Mar. 10:38.

Hruaitu si man hi a awl lo. Tuarnak a si. James le John in kan ti thei ding an ti. James in a lu a pe. John cun amah te lawng Patmos tikulh ah a um. Ropitnak cu sal cannak lawngin a um thei (Joh. 13:15- ;1Pet 2:21). Tuarnak le salsinak hi an pehtlaiaw.

Jesu in salsinak hi a leng lam lawngin a langter lo. Sal lungput hrimhrim a neihzia cu Thuthlung Hlun ih a thuhla a phuancianak ah a lang; Isai. 42:1-5 ah sal lungput ziang a si ti a lang fawn. Israel cu Pathian in a sal si dingah a hril. Anmah hmangih leitlun ih phuanlangawk a tum. Asinan Israel in an tlin lo. Jesu in nun ah sal lungput a lang, cucu kan cawn ding le zohthim dingah in tanta. Cu pawl tla cu:

Isai.42:1-5

(1) **Rinsannak** (*Dependence*)

“*Ka sal, ka kaihngget mi*” 43:1. *Messiah* a pawimawhzia phuannak a si. *Messiah* cu amah le amah zianghmanlo ah a cangawter” Fil. 2:7. a covo, a thiltitheinak hmuahhmuah tla cu a surrender. Zianghman ti thei lo, a pa lawng rinsan tul dinhmun ah amai duhhrilnak hrimhrim in a cang. A kamsuakthu in ziangkim hi a kaihngget ko” Heb. 1:3 nain, milai ih a rung can tikah, amah rori khal kaih tul ah a cang. Cuih nun cu kan nun ding a si.

(2) **Nemhngheknak** (*Approval*)

“*Ka hril mi a si ih, a parah ka lung a awi*” 42:1. cf. Sam. 40:8" a duhthusam tling a sal parih Jehovah a lungawizia a langfiang.

(3) **Nuncan mawinak** (*Modesty*)

“*A au lo ding ih a aw tla a sang lo ding; lamzin khalah ring zet zetin thu a sim lo ding,*” Isai. 42:2. Pathian sal cu thawngvang nei tukin, a langsar ding a si lo. Cu hnakin mawite le mah lam lang lo sawn in a si ding. Hmin lang tum hi sal lungput a si lo. Setan in Jesu kha hi vek zawngin a tukfawrh, *Biakinn par ih si dawp a fial*, Jesu in a el. Pathian salpa cun daitein le langsar loin hna a tuan; mi in a um a si ti hman an rinhlelh phah. A thiltidan phuanlang ih um mi pakhat cu, “*Nang cu a thupaw mi Pathian na si*” (Isa. 45:15). Isa. 6:2 ih lang mi Bawipai sal le vancungmipawl khan an thla paruk sungih sin pali in an hmai le an ke an hup. Cucu thupaw ih rawngbawl diriam a umzia an hmuhsak.

(4) **Mitheihsaknak** (*Empathy*)

“*A awl ih a kiak zik mi phaikung a khiak lo ding; a mit zik mi meinn khal a hmit lo ding,*” (Isai. 42:3). Pathian sal cu a cak lo mi le thilsual a tuah mi theihthiamsaknak le tundin duhnak a nei ding. A cak lo mi, a tlu mi khristian tampi cu an khristian rualpipawlih ngaihsaklonak ruangah an kekkuai lanta theu. Duhthusam tling Pathian salih kilkhawinak cun tundin an sisal theu. Pathian sal cu a kiak zik mi phaikung tuamhlawm a thiam.

Khristian hruaitu tampi cun a tlu mi le a cak lo mi an thlauthla, asilole hmun dang ihsin an hrial. Rawngbawlnak hlawhtling le thiltithe si tla an duh. Rawngbawlnak mak le hmuh nuam deuh tla neih an duh. Asinan a tlu mi tundin hna le kaihhruai an paih lo. A tlubah mi cu an relsia, an hmuhsuam sawn riangri. Asinan hih hna hi hna ropi le maksak a si. Jesu thu an then ah khan

Peter-ih meisa kha a mit zik a si lo sawm. Asinan Pentikost ah a meisa a alh vauhvauh kha!!

(5) **Ruahsannak** (*Optimism*)

“A bei a dawng lo ding Ih, a thin tla a nau lo ding, leilung thlunah thudik a lengter ding” (Isa. 42:4). Pathian sal cu thanau thei lo, beidawng thei lo a si ding. A se lamih thil thlirnak in hruaitu hlawhtlinnak a pe dah lo. Ruahsannak le a tha zawng ih thil thlirnak hi Pathian salih tlinnak tul mi a si. Setan thawn doaw rero an si. Pathian sal cu a hmuitin mi a thlen hlan sung cu ruahsannak nei ding a si.

(6) **Hriakthihnak** (*Anointing*)

“Ka thlarau in ka khatzer zo” (Isa. 42:1). A hmaisai ih tlinnak pa 5-pawl kha rawngbawl hlawhtlinnak dingah Thiang Thlarau hriakthihnak tel lo cun an tling taktak lo. Zianghman an tisuak thei lo ding. “Nazareth Jesu cu Pathian in Thlarau Thianghlim le huham thawn ziangtin a thuam ti nan thei. ...” (Apo. 10:38).

Pathian duhtling mi sal Messiah ih hriakthih kha kannih hrang khalah ngah thei lai a si. Thiang Thlarau a parih a rung tum hlan (*Baptisma* tum ah) sung hmuah cu Jesu in Nazaret khua a umnak ah mi hninter thei thil zianghman a tuah lo. Thiang Thlarau a parih a rung thlen hnu lawngah leitlun hnintertu khawruahharza a tuah. Sal cu a Bawipa hnakin a tum sawn thei ding maw? Kannih cun ziangtluk in kan tul sinsin pei.

BUNG - 8

HRUAITUIH TLINNAK

A. PAUL IH SIM DAN: *1Tim 3:2-7*

1. Mipi lakih tlinnak (*Social Qualification*)

-Sawihdawm ding um lo (*Blamless*)

-A pumpak nun ah

-Mipi lakih a nun ah

-Innsungsang ah sawihdawm ding um lo ti cu soal nei lo tinak a si lo. Jesu lawng mifamkim le soal nei lo a si. Cuiruangah hruaitu cu a famkim thluh lo ding nan a pumpak nun, mipi lakih a nun le a innsungsang nun ah langszet le hmuh thei ih sawisel ding um lo a si ding a si. Sawihdawm kai lo (*blamless*) cu a dang tlinnak hmuahhmuah lak khalah lubik ah a um. Tawng dangin sawihdawm kai lo ti hi hmintha tinak a si (Apo. 6:3). Timothy cu *Lystra* a umnak khua ah le an khaw kiang Ikonium ah a hmin a tha (Apo. 16:2-3).

2. Nun lam Tlinnak (*Moral Qualification*)

Nupi pakhat nei: (*a husband of one wife*)

Hi thu ah pawm dan phunphun a um:

(a) Kawhhran cu nupi vekih pawm dan (*Marriage to church view*)

Nupi ti mi khan kawhhran a sim duhnak a si an ti. Roman Catholic pawl lawngin an pawm. An siang bawipawl nupi nei lo ding ti mi nemhngettu ah an la.

(b) **Nupi pakhat hnak tam neih kham ti pawm dan:** (*Prohibition of polygamy view*)

Hih mi tampi ih pawm mi a si. Ziangahtile elawk ding a um lo. Asinan hih pawmdan hi cu a derthawm deuh a bang. Ziangahtile kha lai san acozah dan ah a um lo ih, kawhhran sung khalah cuvek thilcang a um lo. Paul in kawhhran hruaitu cu nupi pakhat hnakih tam neih a kham kha khaih can ih thil um le thu a theih ruangah a si lo.

(c) **Pahmei nupi neihsal khamnak ti pawm dan** (*Prohibition of remarried widowers view*)

Hi pawmdan cun *Pastor-Elder* cun nupi vawi khat/ ÷um khat lawng a nei thei, a nupi a thih asile, nupi dang a nei theisal nawn lo. Hih pawmdan cu Bible thawn a kalhaw. Paul in neihawksal a kham dah lo. 1Tim. 5:14 ah nuhmei cu pasal neisal dingin tha a pe. Rom. 7:1-3 ah nupi/pasal thihsan mi cu nupi/pasal a neisal thei a si a ti.

(d) **Nupi nei lo telh lo ding ti pawm dan:** (*Exclusion for unmarried view*)

Nupi nei mi lawng hriltlak le ÷uan ding an si tin an pawm. Asinan Paul in Pastor cu nupiih Pasal (*a husband of a wife*) a si ding a ti lo. A Grik ÷awng fehdan ah cun “a one woman man” tiih leh a si ding. 1Tim 4:14, 2Tim 1:16 pawl kha *Presbytery* pakhat a si nan nupi a nei lo. A pawinak tla a tarlang lem lo. (1Kor 7:7-8, 17)

(e) **Nupi ÷hen telh lo ding** (*Exclusion of divorce view*)

Hih pawmdan hi a dik bik a bang. Nupi ÷hen mi cu pastor le hruaitu dingah a tling lo. Hih piahtana hi

kawhhran hmaisai lakah a tam. Nupi/pasal thenawknak hi Rom mi le Judah mi lakah a tam zet. Kawhhran ah dan le dun nei lo Zentelpawl tla an lut ih, kha vek bawrhhlawh thil tla an luhi. Jesu khal thitawknak cu van lam ih si din mi a si ruangah thenawk lo ding a si tiah a ti. Paul in *Timothy* hnenah piahtana um lai rero thenawknak thawn pehparawin nupi then cu *Elder* dingah a tling lo a ti a si ding.

Hminsinsin: Ziang a va si hmanah nupi thu ah sawihnaawm kai lo a si ding tinak a si.

3. Thinlung lam tlinnak (*Mental qualification*)

(a) **Supaw thei** (*Temperate*)

Nun pitlinnak lam a si. Rorelnak ah fimharh lam tla a sawhkhiih. Pathian hmuhdan ih leitlun thlir le hmu ih cangvaihnaak lam...

A supaw thei mi cu:

- Rinnak nei an si (Heb. 11:7-23)

- Ruahsannak nei mi an si. 1Pet. 1:13; Heb. 10:23

- Duhdawtnak nei mi an si. 1The. 5:8; 1Kor. 13:13

(b) **Thinlung dik pu** - fimkhur thiam (*Prudent*)

Ziangkimah fimkhur thiam, supawkdan thiam ih nun a si.

(c) **Zohrem in a nung mi** (*Respectable*)

Pumpak nun fel, mawi le tha hi sung lam ih si suak mi a si.

(d) **Mi zirh thei** (*Able to teach*)

Thinlung lam dan ah le thlarau lam thu khalih mi zirh thei a si ding. Mi va zirh thei lawng si loin, zirh dingih man ringring a si ding. H.A. Kent cun hitin a ti, “*Mi zokhal midang hlawhtling zetih zirh thei lotu cu hruaitu dingah a tling lo tinak a si.*” Mi

va zirh ding cun amah kha *Bible* zir le siar mi a si a tul. A zirhnak khal cu sawihnawm kai lo a sinak in a bawm ding.

4. **Nuncan lam ih tlinnak** (*Personality qualification*)

(a) **Mikhual zohthiam** (*Hospitalable*)

Mikhualpawlih rualtha a si. Mihma khawruatsak, duhsaktu a si. Mikhual neih hi ninum le cawhkuan vekih ruat loin, Pathian pek mi rawngbawl hna tiih pawmtu a si. “The *Shepherd of Hermas*” in hi tin a ngan dah, “*Pastor cu mikhual zohthiam a si ding, Pathian salpawl ziangtik lai khalah lungawiaipuang zetih a inn ih cohlangtu le hmuaktu a si ding.*”

Siarbet aw. Rom 12:13; Heb. 13:1, 2; 1Pet. 4:9

Thimnak: Lydia – Apo. 16:14, 15.

(b) **Sabitzu rit hmang lo** (*Not addicted to wine*)

A umzia cu supawknak a si. Thiang Thlarau si loin, sabitzu in a neh pang ding ih, sawiselnak a thlen ding. Kawhhran hmaisa ah cun innlak an lennak ah sabitti an pe theu. Supawk a tul.

Siar bet aw – Ef. 5:18; 1Pet. 4:2, 3; Thufim 23: 19-34.

(c) **Mivelh hmanglo** (*Not pugnacious*)

Mikawk hmang, mitawh hmang, mihro hmang a si lo ding. Zirhtu dik lo sayapawl thawi an tawnawk theu ding ruangah!! Supawk thei lonak a si; Bible sungah zohthim ding:

Kaina – Sem. 4:1-15

Mawsi – Suah. 32:19; 34:1; Mip. 20:1-13

Peter – Joh. 18:1-27.

(d) **Minunnem** (*Gentle*)

Midang lakih tuar theinak, tangdawr-nemnak nei mi cu mi zirhtu dingah an tling.

Zo hnenah kan nemnak a lang ding:

Khristian lo lakah: Tita. 3:2, 3, 4, 5; 2Tim. 2:24, 1Pet. 3:4

Khristian tisa mi lakah: Gal. 6:2,3, 2Kor. 10:1

Khristian hmuahhmuah lakah: Ef. 4:3; Gal. 3:12, 13. Mat. 18:21-25

(e) **Paisa ngaina a si lo ding** (*Not fond of money*)

Mi thil dawt ruangah paisa duhnak khal a ra thei mi a si.

Siar aw – 1Tim.6:9-10; Heb.18;21-25

5. **Innsungsang khawsak lamih tlinnak:**
(*Domestic Qualifications*)

“Mai innsang tha zetih ukthiam, zahum zetih fate thu hnuaiih ret thei a si ding a si.

Ziangahtile mi pakhat in amai innsang ziangtiih uk ding ti a theih lo ah cun, ziangtin Pathian kawhhran cu a kilkhawi thei ding?(1Tim. 3:4-5)

Nupi tha le fel a tul. Hruaitu tampi cu nupi fel lo an neih ruangah thlarau lam hlawhtlinnak tampi an hloh. Hruaitu in Kawhhran lamih a thinlung ruahnak a pek zet lai khalah, a innsungsang cu a thlauthla hrimhrim lo ding. Ukawknakdan fel zet a nei ding a si.

6. **Pitlinnak lamih tlinnak** (*Maturity Qualifications*)

Thlarau nun pitlinak hi hruaitu tlinnak ih um lo thei lo a si.

*Piangthar note a si lo ding (*Not be a recent convert*)

Mipitling ti mi cu thlarau lam thutheihnak, Bible thurin theihnak, a sia a tha thleidan thiamnak, tuarnak, hmuhtawn mi a phunphun lak ihsin rinum teih thang vivo mi a si.

Thingkung khal hi hrihhram hngget nei ding le pitling dingah can a tul. Zamrang zetin a thang thei lo. Tlun lamih a rah hlanah hnuai lamah hram hngget a kuar ding.

Hniksak ding an si – 1Tim. 3:10.

Piangthar pek cu a uaraw pang ding ih a tlu pang ding. Kawhhran thuanthu khalin a dikzia in sim. Paul khalin a khaulawlawn hmaisak tum ah *Elder* pakhat khal a nemhngget lo. A khaulawlawn tum hnihnak lawngah *Elder* a hril, a nemhngget. *Timothy* khal kha a khaulawlawn tum hnihnak lawngah a ko (Apo. 14:23).

**Pathian be lo, misenpi in an upat mi a si ding*

A tlunih tlinnakpawl ah hin sawihdawm kai lo a si ding. Hih Thlarau lam hruaitu tlinnakpawl ih a tarlang mipawl hi leitlun hruaitu tlinnak an tarlang mi thaw khalin a milaw zet. *Oho Sonder*, Pathiam zum lo paih hruaitu tlinnak a tahnak a ngan mi cu: Supaw thei mi, thinlung dik pu – fimkhur thiam, tuar thei mi, mitenren mi, thluak tha, sumpai ngaina lo, mino tuk lo, a cang thei asiahcun innsang nei, tawng thiam le hmintha a si ding a ti. *Paul* thawn an bangaw zet.

B. PETER IH SIM DAN (1Pet. 5:1-7):

Peter hi Apostolpawl lak khalah hruaitu a si. *Peter* ih a tuah mi cu an tuah ve. *Peter* a fehnak hmun ah an feh. Nga kaiah ka feh ding a ti ih, kannih khal kan feh ve ding an ti. A thilsual tuah cu a nasa zetzet ko, asinan mi a neh theizia le hruaitu ropi a sinak cu el theih a si lo. A pitlin hnu lamah thlarau lam hruaitupawl hnenah thurawn a pek mi hi thleng theih lo, ziang tik lai khalih tul mi a si. Manhla zet mi a si. Kawhhran hruaitu hnenih hruaitu tlinnak a ngan mi hi kan zohtlang hnik pei:

Tuukhaltu hlun in tuukhaltuih mawhphurh a mangtersal - tuu kilkhawi dingin, siar hnik – “Nan lakih Pathian tuu rualpawl kha kawhhran hotu nan si bangin cawm uh. Ti ding a si ruang men lawngih ti si loin, duhnak hrimhrim sawnin, a diklo mi hlawknak duh menah si loin thatho zetin rian sawn uh,” (1Pet. 5:2). Fel le tha teih khal ding an si. *Peter* hin a dungtawlh hnuih Jesu thawi hruaitu dinhmun thu an simawk kha (Joh. 21:15-17) a hngilh thei dah lo ding. *Peter* in hih ca a kuat laiah Jesu thawi an biakaw kha a nun ah a um ding ti a fiang. *Peter* in Khristianpawl raltlan tekdarhpawl (1Pet. 1:1) hnenah ca a kuat, kilkhawitu Pastor fel an tulzia a thei. Curuangah *Elder*-pawl hnenah hruaidan ding a ngan.

Hminsintlak a si mi pakhat cu, *Peter* in Apostol lubik, sangbik vekin ca a kuat lo; an *elder*-pi vekin, mawhphurhnak bangrep nei vekin a kuat a si. An tlun lam in si loin, anmah zawnin thu a sim.

Amah thawi dinhmun bangrep in a ruat hai. Khrih tuarnak thutheitu vekin a ngan. A dungtawlh zonak kha Kalvary duhdawtnak in a neh, a khuai ih, cumi thinlung in ca a ngan. Tuukhaltuih hna cu tuukhaltu thinlung tel loin a hlawhtling thei lo.

Peter ih hruaitu umdan ding le tlinnak a ngan mipawl kan zohhlih hnik pei:

1. **A hmaisabikah Peter in hruaitu lungput lam a rel. Thlarau lam hruaitu cun a mawhphurh le a tuanvo hi aana ih tuan tul le tuan lo thei lo phun ih ruatin tuan men hlah seh.**

Duh hrimhrim, hiar hrimhrim in a tuan ding a si. Pathian duhdawtnak in a tuan ding a si. Hruaitu hna cu Pathian duhnak bang tukih tuan ding a si, mai duhdan men ih tuan ding a si lo, 1Pet 5:2. Pathian in rawngbawl dingih in kawh tikah ka tling lo tiin el ding a si lo. Pathian in zokhal a hmang thei. Mawsi in a el tikah Pathian a lungawi lo (Suah. 4:14).

2. **Hruaitu cun a rawngbawlnak ihsin hlawknak/
ngahnak ding a hawl le a duh ding a si lo.**

“Hna nan ÷uan tikah hlawhman ngah duh ruangah si loin, duhnak taktak thawn ÷uan sawn uh.” Peter in duhhamnak le mithildawt ruangih a siatral mi an rualpa Judaisakariat thu kha a hngilh lo. Curuangah a tuukhalhpiyawl cu cuvek duhamnak, mithildawtnak ihsin an fihlim ding a duh. Hruaitu cu a hna÷uan man ah sumpai si seh, thil dang khal ngah hleicenak dingah a tum ding a si lo. Lakkha ngahnak men ah a ÷uan ding a si lo. Mipi in cuvek lam a duh mi a si lo ti an theih tikah a ÷awngkam cu mual a nei sawn ding. Sumpai lam lawng si loin, a rawngbawlnak hmangin larnak, hmin langhnak ngah le hmuh a tum ding a si lo.

3. **Khristian hruaitu cu mi thupek duh, mifial duh,
thuneih duh a si ding a si lo.**

“*Nan kilkhawi dingah Pathian in nan hnenih a lo pek mi parah lalawter loin..1Pet. 5:3; Khrih dan cing ringring aw(Mar.10:43-45).*

4. **Hruaitu cu a hruai mipawlih zohthim ding si seh.**

“...*tuu rualpawlih zohmhim ding mi si sawn uh,*” 1Pet.5:3b.

Paul in Timothy hnenih a thucah mi thawn an bangaw zet. “Mino na sinak hi zohman in lo nautat hlah hai seh. Cu hnakin mawng ah si seh, umtlandan ah si seh, duhdawtnak ah si seh, thlarau ah si seh, zumnak ah si seh, thianhlimnak ah si seh, zumtupawlih zohmhim ding si sawn aw.” 1Tim 4:12.

Tuu rual kha Bawipai ta a si, Tuukhaltuih ta a si lo. Jesu cu tuukhaltu lubik a si ih, annih cu a kut hnuai mi an si. Bawipai tuu khalhdan ah cun midang hrangih thlacamsaknak (*intercession*) a tel. *Bishop Azariah in Bishop kum 30 a ÷uan sungah a ÷uanpi le a member thlarau lamah le member lam khalah a let thum ih an karh thu a rel.*

5. **Hruaitu cu tangdawrnak thawi thuamaw ding a si**
(*Clothed with humility*)

1Pet. 5:5-6. “*Cu vek thothoin, nannih minopawl, kum upadeuhpawl hnenah tlutlut uh. A si, nan zaten pakhat le pakhat hnenah tlutluttawn uhla, tangdawrnak thawn thuamaw uh. Ziangahtile, “Pathian in mihngalpawl a do ih, tangdawrpawl hnenah zangfahnak a pe mheu.” Curuangah a tikcu teih a lo khaisan theinak dingah, Pathian kutcak hnuaiah tangdawr uh.”* Nan zaten tangdawrnak thawn thuamaw uh” (1Pet. 5:5). “*Thuam aw” (Clothes)* ti hi hi tawk lawngah a lang ih, puanrang (*white garment*) asilole Salpawlih an hruh mi hnipuan balh khamnak ih hmai lamih an thlah mi a simnak a si. Hruaitu cu cuh sal hnipuan thawi thuamaw ding a si. Peter khan Jesu a phatsan zan ih kha vek puante thlah tahratin a Bawipa Jesu ke a khawlh lo kha a vun mangsal a si pei maw? Cuvek tluknak ih thleng ve lo dingin a tuu khahpipawl a venghim duh a si. Hngalnak le duhawknak ah Pathian huham a um thei lo.

6. **Hruaitu cun a dawnharnak hmuahhmuah Jesu hnenah a thum ding a si** (1Pet. 5:7).

Hruaitu cun Pathian tuu rual kil hi a hrangah a rit tuk ding tiin dawnhar ding a si lo. A dawnharnak hmuahhmuah cu tuukhaltu lubik hnenah a thum ding a si. “*Anih in a lo ngaihsak ruangah amai parah nan mangbangnak hmuahhmuah mhum uh,*”(1Pet. 5:7)

BUNG - 9

HRUAITU IN TLINNAK DANG A NEIH ṬUL MIPAWL - I

(1Tim. 3:2-7)

1. **Mah le mah thununawknak** - *Discipline*

Hmai lam thu cu thununawknak (*discipline*) parah a ṭumaw an ti ṭheu. Ziangvek thilpek ṭha le maksak co in nei khal sehla, *discipline* a neih lo ah cun a thiltitheinak a lang thluh thei lo ding. *Discipline* nei mi lawngin an thiltitheinak sangbik an suakter ding. *Discipline* nei mi lawngin mi an hruai thei, ziangah tile amah le amah a nehaw hmaisai (1Kor. 9:27).

- * “Dungthluntu” (*disciple*) tile “*Discipline*” ti ṭawngfang hi a suahnak hrampi a bangaw.
- * Mizangzelpawl hruaitu ṭha an um thei dah lo.
- * *Dr. Donald Barnhouse* in Amerika ṭhangsotertu mi 400,000 thuanthu a zingzawi tikah kum 28 hnuai lam hliir, *discipline* nei hliir an si a ti. *Discipline* athupitzia a lang.
- * *Discipline* ti mi ah cun timlamawknak a tel. Amerika ih ram thusimtu pakhat kha a thusim mi in mi lung a thoter tuk ih, hi tin thu an sut, “Can ziangzat timlamawknak na nei?” tiin. “Tuini ih ka thusim mi hi ka nunsung hmuahhmuah ka timlamawk mi a si,” a ti.
- * Hruaitu tling cun mi an um men laiah a ṭuan, an ihthah men laiah a zir, an leh laiah thla a cam. A hrangah mawi lo le ṭha lo ih ṭawng, mawi lo le ṭha lo ih khawruah, mawi lo le ṭha lo ih thil tinak hmun le ram a um thei lo. Rawl ei ah si seh, thilti dan dang khalah ralkap *discipline* a hmang, mi ṭahnem a si theinak dingah.

- * Hruaitu tha cu hnaṭuan zianghman hreh mi a nei lo. Mipi ih lawm zawng lo khal dik le fel takih ṭuan paih ringring mi a si.
- * *Fred Mitchel* hi duhdawtnak in ralṭha zet le rinum zetih a ṭul can ah mi mawhthluk, mi kaww, mipi hnenih tlang zetih ṭawng mi a si. Amah hi *British Director of the China Inland Mission le Chairman of the English Keswick Convention* a si. A ṭul asiahcun mi lungawi zawng si lo thusuhnak tivek khalah a dungsip dah lo. Cuvek a tawn i kipin thlacamnak tamzet thawn, duhdawtnak in thil a ti ṭheu. Asinan, a mi nunsimnak parah mikip an lungawi thei lo. A rinumnak le a diknak ruangah a rualpi ṭha thaw khalin hmuṭhiamawklonak an nei ṭheu. A nun a cem zik lamah cun a rualpa in ruah ding tlak rori in a tidanglam ti a hmufiang. Mi lungawi lo zawng hna khal a ṭul asiahcun a ṭuan mai. Asinan thlacamnak tamzet a nei hmaisa ta ringring. Thununnak mi a tuah zik le midang ih duhdan a kalh zik tikah ca a ngan, ni reipi a ret hnuah a siarsal, a ṭha e a ti le a kuat. Vawi hnih vawi khat cu a siatsal ih a ngansal can khal a um.

Dr. Thomas Cochrane, Founder of the World Dominion Movement kha *Mission Field* hrangah thu an sut. Ziang bik ṭuan dingah Pathian in a lo ko ih na theih tiah an ti, “Anih cun, hnaṭuan harbik in pe uh,” tin a sawn hai. Thununawknak nun nei zet mi a si.

Methodist kawhhran thusimtu le *Cliff College Principal Samuel Chadwick* ih nundan in amai san minung a neh zet. Fek zetin amah le amah *discipline* a tuahaw. Zing nazi 6:00 a.m ah tho ding, tidai khawlh ding, thlatang ah si seh, ṭhal khalah si seh, can malte lawng a itthat. A casiarnak meifar tla zing nazi 2:00 a.m tivek lawngah a hmit ṭheu. Cuvek hnget le fek zet leng lamih langsuak mi *discipline* cu a sung lamih discipline um mi a si.

George Whitefield khal a nunsung hmuahhmuah zingteih tho mi a si. Zing nazi 4:00 a.m in a tho ringring. Zan nazi 10:00 p.m a ti cun ziangvek innleng a neih a si khalle ziangvek thu ṭha an rel lai

a si khalle a tonak in a ding ih, sangka lam a pan; rualpa patling mai inn um can a si a ti mai. Zan nazi 10:00 p.m ah a it ringring.

Barclay Buxton in khristianpawl kha sum an dawn ah si seh, evangelistic hna an ùan ah si seh discipline nei ding in a sawm. Cuih discipline cu Bible siar le thlacam, ùen hra ùen khat pek, can hmanna kilkhaw ùat (rawl ùa le ihthah le cangvaihnak hmangin) ti a telh ùeu. Ùan mi ziangkim felfai tei ùan ding. Amai nun a si.

Miropipawl dinhmun sang zetzet an thlennak hi vaw le khat le awltheih thleng an si lo; an rualpi an ih thah laiah, theih patawp suah ih ùanla an si.

Oswald Sanders in, “Hruaitu cun discipline amah in a neih ruangah a ùanpi le a mipi khalin *discipline* neih a sawm tikah an zum ding,” tiah a ti.

2. **Hmuhnak** (*Vision*)

Hna ropi hlawhtling zetzet ih ùansuakpawl hi hmu theitu an si. Midang hnaki tam hmu le hlapi hmu thei an si. Zumnak nei an si. Zumnak cu *vision* a si. Thuthlung Hlun sungih Profetpawl le hmu theitupawl nun ah a lang. Hruaitu ropi Mawsi khal khan hmuh thei lo mi cu zumnak in a hmu. A zumnak in *vision* a pe. Elijah khal khan a salpaih hmuh lo mi van ralkap a hmu. A zumnak in *vision* a pe. *Oriental Missionary Society* dintu *Charles Cowman* hi *vision* thawi khat a si. A nun sungah mipi ih hmuh lo mi a hmu. Mi hnakin kau le kim in a hmu. Hruaitu cu hmai lam thlir ban le *vision* nei a si ding a si.

Douglas Thornton hnenah a hlan ih *missionary* pa *Baylis* in hitin a ti, “*Thornton* nang cu mi ka theih mi lakah midanglam hleice na si. Nang cu ziangtik lai khalah thil a cemnak lam tiangin na thlir. Mitam sawn cun, keimah khal, thil neta ùan hi a ùa sawn tin kan ruat.” *Thornton* in hitin a sawn, “Hmuitin mi lam hei thlirnak hin tuar theinak i pe.” *Vision* tel loin hna a ùan theih lo.

Khaw zohnak mit hi cu neih cio a si. Thil hmu thei mit hi cu a mal. Farasipawl in Peter an zoh tikah cathiam lo ngakaitu, misantlailo vei hnih zoh nawnsal hman tlak loin an hmu. Jesu cun Peter a zoh ve tikah Profet le thusimtu, mithianghlim, hruaitu mihleice ding le leilung linglettertu dingin a hmu. Vision nei le nei lo cu cu vekin a tanaw.

Vision ah cun “a lungawium zawng i thil thlir” (*optimism*) le “ruahsannak” (*hope*) a tel. Thil a tha lo zawngih thlir le ruat tu hruaitu tling an si thei lo. Cuvek mipawl cun ziangkim hi a harnak lam hlir lawng an hmu. *Optimism* pawl cun harsatnak khalah can remcang an hmu thei. *Pessimist* pawl cun thil a cansuak hlanah harsatnak hlir an hmu ih, vision neitu dung lamih dirh an tum. *Vision* neitu cun a tuan ding, a har ko ding; Rinnak ih a feh a tul.

Siar aw – Sam 81:10; Isai. 54:2-5; Heb. 11:1

3. **Fimnak** (*Wisdom*)

Fimnak ti mi cu “theihnak hman thiamnak” a si. Fimnak cu theihnak hnakin a cungnung sawn. Van lamih pek mi a si. Thuthenfel thiamnak a si. Theihnak cu zirnak khalih ngah thei mi a si. Harsatbuainak can ah fimnak hi a tul zet (James 1:5). Theihnak cu zirnak ihsin ngah a si ih, Thiang Thlarau in mi a lua khah tikah khaih theihnak kha man nei zet le hlawhtling zetih hmanthiamnak fimnak mi a pe. “Fimnak ih khat” ti mi hi hruaitu te deuh pawl tlinnak hrangah kawhhran hmaisai in an ruat (Apo. 6:3).

Siar aw – Kol. 1:9.

4. **Thutitluknak** (*Decision*)

Hruaitu tling cun thutitluknak fel a nei thei lohli ding. *Vision* nei cun thil a tuahsuak lohli ding. Thutitluknak a nei lohli ding ih,

khakha thiam zetih relthiam a si ding a si. Pathian duhzawng tiih a theihfiang mi cu tuansuak lohli seh.

- *Abraham* in *Lot* na duhduh hril aw tiin Pathian mi umdan in thutitluknak a tuah lohli.
- Mawsi khal khan Israel hruaitu si dingah a man a tuatfel hnuah Izip lennak tla tan dingin thutitluknak a nei lohli (Heb. 11:24-27).
- Paul in Jesu kha *Messiah* diktak ti a theih levetin thusuhnak um loin Bawipa ziang ka tuah ding? (Apo. 22:10) tiin Bawipai fial mi pauhpauh tuah dingin thutitluknak a nei lohli.
- Heb. 11 ih mihratkhawkhengpawl kha vision nei le thutluknak nei mi an si. Missionary ropipawl khal thutluknak nei an si.
- *Carey* in *Kettering* ah *vision* a nei ih, ziangtluk in a har ding ti a thei ko nan India feh dingin thutluknak a nei.
- *David Livingstone* khal *Dumbarton* ah vision a nei ih, Afrika ram ah a feh. Ziangvek harsatnak khalin a kham thei lo.

Hruaitu tling cun an thutluknak thleng thei lo dingih tukfawrhak an do. Hmuitin mi pakhat lawng nei an si. An mit cu cumi par lawngah a fu.

5. Ralthatnak – Huaisennak

Ralthatnak hi hruaituih neih tul zet mi a si. Thinlung ralthatnak le taksa lamih ralthatnak khal a tul. Ralthatnak ti mi cu thil tihnung le harsat tih lole hnget zetih va tawng ngamnak thinlung tlinnak a si.

Paul cu thinlung dan le taksa dan ah mi raltha a si. Asinan tih thei lo mi a si lo. “Cutin nan hnenih ka ra thlen tikah tawntai zet le tih le thlaphang in ka ra tleng,” 1Kor.2:3). “Masidonia kan thlen hnu khalah daiteih cawlnak can kan nei lo. Khuazakipah

hnaihnaawnak a um, midang thawn tawhawnak a um ih, kan thinglung sungah tihphannak a um fawn,” (2Kor.7:5).

- Martin Luther in hih huaisennak tlinnak hi a nei.
- 2Tim 1:7, “Ziangahtile Pathian in tihnak thlarau in pe lo ih, thilti theinak thlarau, duhdawtnak thlarau le a fim mi ruahnaklungthin thlarau in pe sawn a si.”

2San. 32:7-8 Siarbet aw.

6. **Tangdawrnak** (*Humility*)

Tangdawrnak hi Pathian ih a hman thei mi hmingsinnak a si. Khawvel mipawlih tidan cu a si lo nasa, Politic lam le Sipuazi lamah cun tangdawrnak hi mithildawt lonak ih tlinnak a si. Cuvek lamih hruaitupawl cun mi lakih hminlang, callang an duh, an hawl. Asinan Pathian hrangah cun tangdawrnak hi dinhmun sang zet a si. Thlarau lam hruaitu cun a lang lo lamih pumpek rawng bawlnak hril sawn ding a si. Milai lawm hnakin Pathian ih nemhnggeh le theihpi hi duhsawn ding a si. Jesu khalin a reluar zet, Mat. 20:25-27. Baptisma petu John ih callangnak tla kha Joh. 3:30 ruangah a si. A nun taktak khal hih Bible bung le cang ah a lang. Paul-ih nun (1Kor. 15:9) kha; cuih hnuah kha hnak naa in a tawng (Ef. 3:8). A nun cem zik lam tla ah cun naa sinsin in a tawng (1Tim. 1:15).

Thlarau lam hruaitu cu a pahnihnak cuh thei ringring mi an si. *Robert Morrison* in a fimnak sung ihsin hitin a ngan, “Kan mission ih kan thil tisuat tumzet mi cu zokhal in a pahnihnak dinhmun kan duh lo. Hlawknak ding a si sawn nan, a duhtu zo hman ka hmu lo.”

7. **Diknak le Taknak** (*Integrity and sincerity*)

A pianthar hlan khalah Paul hi midik le mitak a si (2Tim. 1:3). Neta lamah Korin mipawl hnenah hitin a ngan, “Ziangahtile mi

tampi in sumpai hlawknak hrangih Pathian kamsuakthu an hman vekin, kannih cun kan hmang ve lo. Cu hnakin, thungaitlak in Pathian hnenih mi vekin Pathian hmaiah Khrih ruangah thu kan sim sawn a si.” (2Kor. 2:17). Siarbet aw – 1Kor. 4:4. Thuthlung Hlun thupek a si. – Danp. 18:13.

Billy Graham kha rawng a bawl tir ah Sir Winston Churchill in thu sut dingin a sawm. An ðeh tikah Churchill cun a ðanpipawl hnenah hi tluk mitak cu tiah a ti.

Sumdawng milangsar zet pa in, “Manager hrangih tlinnak thupi zet ngan hnik ningla hipawl hi ka ngan ding, pumpak dingfelnak, thutiamkam parih ding, ðanvo parih mirinum, sumpai thu ih miding, ðannak ih mirinum, ðawngkam ih mitluanglam,” tiah a ti.

BUNG -10

HRUAITU IN TLINNAK DANG A NEIH ʈUL MI - II

1. **Hnih – Nawm** (*Humor*)

Milai cu Pathian bangnak nei a si ih, a hnih theinak, a aipuan theinak hi Pathian thilpek a si. Hih thilpek hi control ding le cawkpthur ding a si. Aipuannak le hnihnak cun hahdamnak le harnak dinhmun khalah bawmnak tampi a pe thei. Samuel Johnson in a hni thei zet mipawl thawn can hmang ʈeu dingin mi a fawrh.

Hnihnak hi *missionary* nun hrangah thil sunglawi zet a si. Mankhung zet a si. *Missionary* in hivek nun a neih lo asiahcun a tlinlonak a si hrimhrim.

“F.J. Hallett, rawngbawltu hlawhtling zet, in mihlawhtling ka ti mi cu minuam thei, hni thei, ziang vek har can khalih hni thei hi an si a ti.

Hnihsuhsai hi thilsual a si lo. Kan hnihsuhsai a luan tuk maw ti tahnak cu kanmah in kan uk maw, amah in in uk sawn ti hi a si. *Latin America Mission General Director* pa *Kenneth Strachan* in hitin a ti, “Mi hni thei zet ka si, hnihsuhsai khal ka thiam, asinan a mawi tawkfang ka thei. Hnihsuhsainak ding hmun ka thei, ka hnihsuhsai le ka aipuannak khal keimah in ka control,” tiah a ti.

2. **Thinheng** (*Anger*)

Thinheng kan ti leveti hin hruaitu tlinnak danglam zet a bang. Tlinlonak lam khalah tarlang in a um. Asinan hih tlinnak hi hruaitu tling zet paih nun ah a lang, “Jesu cun a thinheng in a zoh vivo

hai ih. . .,” (Mar. 3:5). A dik mi thinhengnak hi duhdawtnak hnakin a niam cuang lo. Ziangahtile an pahnih in Pathian ih um an si.

Siarbet aw – (Mat.21:13; Joh. 2:15-17)

Mi Pathian thu lo vekin an um ih, diknak an siatsuah tikah thinheng a ʔul. Pathian hi thinheng hmang Pathian a si. A dik mi thinhengnak a um. “*Thinheng uh, asinan sual hlah uh*” (Ef. 4:26). A thianghlim mi thinhengnak cu ʔanghmasialnak a um lo. Mai ʔanghma thupibikih ruat ih thinhengnak cu ziangtiklai khalah sual a si. Sual lo dingah thutak le thianhlimnak hrangah ʔahnemngainak neih ding a si, Pathian sunlawihnak hrang thawn.

3. **Tuartheinak** (*Patience*)

Thinsau zetih tuartheinak hi hruaitu hrangih a ʔul mi a si. Chrysostom in tuar theinak hi diknakih siangpahrang a si a ti. Paul khal kha tuartheinak a neih lo ruangah John Mark thawn an ʔenaw. Hudson Taylor in hitiin a ti dah, “Tukfawrhak tumbik ka tawn mi cu missionary hnaʔuannakih ka rin mipawl zangzel le hman tlak loih an um tikah ka thinsaunak a hlo zik ʔheu. Thintawinak cu zianghman ʔathnemnak a nei lo, zangfah nemnak lawng lo cu, asinan tuar har ka ti zet.” Hruaitu dangpawl khalin an tawng cio ding. Jesu khalin Thomas, Peter le Judah Isakariat parah ziang vekin tuar pei maw?

“A cak mi kannihpawl in mah le mah lungmuiawter men loin, a cak lo mipawlih cahlonak kan phurhpi tengteng ding a si,” (Rom 15:1). A cak lopawl lakih tuar theinak nei lotu cu hruaitu tling lo a si. Tuartheinak hi mi hruai thei kan tum a si ah cun a ʔul zet mi a si.

4. **ʔhianrualnak** (*Friendship*)

Hruaitu dinhmun sinak cu ʔhianrual ziangzat a nei, ʔhianrual ʔha ziang tluk a nei ti mi in na sim thei ding. Paul in ʔhianrual ʔha

zetzet a nei. Hmun khatih umkhawm duh mi a sizia a lang. Timothy (*Paul* hnakih nauta) le *Luke* (kum bangaw) thawi an thianrualawknak hin mi thawi umtlang paih a sizia a lang. Hruaitu cu mi ih rualpi a si ding a si. Milai duhdawtu a si ding a si. *David*, hruaitu tling a sizia langtertu cu a aiih thi ngam mi an um, ral khal an va neh taktak. A hrangih an thih ngamnak cu an hrangah a thi ngam ti an theih ruangah a si (2Sam. 23:15-16). Fim lawng a tawk lo; *Bible* theih lawng a tawk lo. Mi duh thei, rualpi ih mi tuah thei si a tul. *Robert Jaffray* hi hruaitu tling a sinak cu mi a duh thei zet; mi lakih um hi a lung a awi, nuam a ti.

Hruaitu cun mi theithe si a thupi zet. An hmin rorih theih a thupi. *Paul* in Rom 16 ah mi pumpak hmin 35 lai a ngan, mi a theihtheizia a langfiang.

5. **Mikawmthiamnak le Palai Hna thiamnak**
(*Tact and Diplomacy*)

Mi va kawm thiamnak le palai hna thiamnak hi pehtlaiaw mi a si. Duhdan bangaw lo pahnih tla thu laifangih rel thiam a si. Kedam zuartu pakhat in amah dawrtupa hnenah “Na ke cu hi kedam hrangah cun a tum tuk,” tiah a ti. Kedam zuartupa pakhat ve thung cun, “Ka kedam hi cu na hrangah cun a te deuh a si,” tiah a ti. Sullam bangaw a si ko nan, ngai nuam le nuam lo a um thei riai a si.

Joshua-ih palai hna thiamzia cu Kanan ram a zem ah khan a lang. *William Carey* khal hi a theihawk lo laiah palai hna thiam a si. A hnañuanpi pakhat in hitin a ti, “Midang uk le kilkhawi a thiam zet; a thuneihnak in a langter riai lo, midang khalin amai hnuaiih an um an thei ve cuang lo, asinan amai hruainak hnuaiih tlangleng an si.

6. **Mithathoternak** (*Inspirational power*)

Rawngbawlnak nun le pumpek nun ih tha mi thoter theinak hi hruaituih tlinnak tul zet mi pakhat a si. *Pastor Hsi* hi amai san ah

Khristian hruaitu ropi a si. A t̄anpipa kha an sut ih, pastor Shi-ih hruaitu tlinnak hi ziang a si in na thei tiah an sut ih, anih in “Mi thatho ko mi thu a sim thei; mi in amah an thlun ih an zum,” tiah a ti. Nehemiah khal kha hih tlinnak hi a nei.

7. **Mi hohattheinak** (*Executive ability*)

Mi hoha theinak nei lotu cun a *vision* tla t̄ansuahnak ah a cangter thei lo ding. Pathian in thil a sersiam tikah tidan mawi le t̄ha a hmang. Hruaitu cun tidan mawi le t̄ha a thiam a t̄ul. Ruahmannak t̄ha neih lo hi hlawhtlinlonak a si.

John Wesley hi mi hohatdan, ukawkdan thiam zet mi a si ruangah amah a um nawn lo hnu khalah a thu hnget zetin, a tidan tiangin a tang lai thotho.

8. **Mithu ngaithiam** (*The therapy of listening*)

Mi piahtana hrampi thei dingah hruaitu cun thungai a thiam ding a si. Mi in a duhtawk a t̄awng tikah piahtana hrek cu phisin a si zo ti theiaw. Mi t̄ulnak theihsaknak hi t̄awng ve hnakin mi thungainak in kan langter thei sawn. Mi thu kan ngai man lo t̄heu hi a pawl thei zet.

9. **Cangan thiamnak** (*the art of letter writing*)

Hruaitu cun ca mi kuat paih le thiam a si ding. Cakuat hi mah aiawh a si. Paul kha amai sizia a cakuat ihsin kan thei thei. A cakuatpawl hi hruaitu hrangih zohthim tlak an si. Ca harsa a kuat tla ah cun, mitthli thawn a ngan, “Ziangahtile zawnzai zet le thinlung anhai zetin nan hnenah mitthli tampi thawn ca ka ngan. Nan thinnatnak dingah a si lo. Cu hnakin ka lo duhdawt zet ti nan theihnak dingah a si sawn. . . .” 2Kor 2:4; 7:8-9, Siar bet aw.

Paul ih cakuat hi mi thapeknak hlir in a khat. . . . Fil. 1:27-30; Gal 4:16, 20.

George Whitefield in hitin a ti , “*Mipi hnenih thu a sim theh hnuah, a cancanah cun zing lam nazi 3:00 a.m tiang tiang piangthar pek tete thapeknak ca ka ngan,*” tiin.

Cakuat ngan hi a thupi tuk a si.

THUBET

Viertel in hruaitu sinak hrangah hi thupek 20 hi neih tengteng a
tul tiah a ti.

1. Thil suangtuah thiamnak (*creative imagination*)
2. Ruahdan le thlirdan dik (*attitude*)
3. Thil tawlrel theinak (*organizing ability*)
4. Ngunggaih le cipciar paihnak (*thoroughness*)
5. Theihnak (*knowledge*)
6. Thil remcang dap thiamnak (*adaptability*)
7. Thil zingzawi paihnak (*observation*)
8. Hruaitu sinak (*Leadership*)
9. Thil fel zet le fiang zetih rel theinak (*expression*)
10. Thutitluknak (*decision*)
11. Midang thawi lungruual zetih 'uantlang theinak (*co-operation*)
12. Mah rorih thil tha le thildik ih theih mi cu a tawthawh hngal
paihnak (*initiative*)
13. Harsatnak lak khalah thil tum cu hngat zet, taima zet, tumruh
zetin pitlin hrimhrim dingih tumnak (*perseverance*)
14. Mah rori in thil tha le tangkai ruahsuah ve theinak (*originality*)
15. Tumsang neihnak (*ambition*)

16. Rinsan tlakih mai ti ding mi tuah (*reliability*)
17. Midang thinlung neh thei dingih thusim theinak (*persuasion*)
18. Mai hnaṭuan phur zet le thaw zetih ṭuan theinak (*enthusiasm*)
19. Mirinum, rintlak, rawn tlak, zahum le mi ih ngaisan tlak sinak (*character*)
20. Midang dinhmun theihthiamsaknak (*considerate*)

BUNG - 11

THLARAU LAM HRUAITUIH LOHTHEIH

LO IH ȚUL MI

Nan lak ihsin Thlarau Thianghlim ih a khat mi mi 7 hril uh, . . . Thiang Thlarau ih a khat mi Stefen khal an hril. . . Apo. 6:3,5.

Thlarau lam hruaituih hnațuan cu thlarau ih khat mi lawng in a țuan thei. A dang tlinnak tla hi cu an țha zetin an duhum zet. Asinan Thiang Thlarau ih khah ding hi cu lohtheih lo a si, Apostolpawl Cangvaihnaċ cabu hi kan zohțhim ding mi a si. Kawhhran a ding, missionary cangvaihnaċ ah, an hruaikaihawknak khal zohțhim tlak an si. Mithiam, mi ukthiam, mi hohat thiam, a si hmanah Thlarau ih a khah lo ah cun thlarau lam hruaitu a si thei lo.

Apostolpawlih cangvaihnaċ phenah Thiang Thlarau kutcak a um. Thiang Thlarau loin zianghman a cangsuak thei lo.

Jerusalem kawhhran ah buainak a um deuh ih, Thlarau ih khat hruaitu tenau deuh an hril, cule an buainak a dam. Stefen tla martar hmaisabikah a cang; Filip tla Samaria ram ah țhangphawknak thlentu ah a cang.

Apostolpawlih Cangvaihnaċ Cabu sungih mineh thei zet hruaitupawl hi Thiang Thlarau ih khat an si ringring.

- Apo. 2:4 – zumtu 120 Thlarau in an khat.
- Apo. 4:8 – Peter Thlarau in a khat.
- 6:3; 7:55 Setefen Thlarau in a khat.

- 9:17; 13:9 Paul Thlarau in a khat.
- 11:24 Barnabas Thlarau in a khat.
- 13:1-4 Thlarau in Paul le Barnabas a ko ih, a thlah.
- 16:6-7; 20:22 Paul in a khualtlawnnak ah Thiang Thlarau hruainak a ring.
- 15:28 – “Thiang Thlarau le kannih cu lungkimtlangnak kan nei”
- 20:28 – “Thiang Thlarau ih nan kut sungih a ret mi.
- * Thiang Thlarau ih khah ti cu Thiang Thlarau ih uk tinak a si;
Thiang Thlarau khah hi hruaituih lo theih lo ih ʔul mi a si.

BUNG - 12

HRUAITU LE THLACAMNAK

“...Mi hmuahhmuah hrangah thlacam uh, midang hrangah thlacam uhla lungawithu sim uh” (1Tim 2:1)

Hruaitu cun thildang hnakin thlacam nun in a hruai mipawl hlanah, hmaiah feh seh. Khristian hmaihruaitupawl hi thlacam nun ih ram la mi an si.

Samuel Chadwick ih thuanthu ngannak ah hitin a um; “Thlacam mi a si. Zing rawl ei hlanah a private hmun thianghlim ah Pathian biaknak a nei ringring. Private thlacam nun a neih ruangah mipi hmaih thla a cam tik khalah mual a nei zet. A thih zik zawngah hitin a ngan, “*Hi hnakin thlacam thei sinsin ningla ka duh; hna tampi tuan thei lo khal ningla, thla tampin cam thei ningla ka duh ko,*”tiin.

Man lo zet khalin thlacamnak ah can pek ding a si. Martin Luther khal kha zing ihsin zan lam tiang man lo zetih hnañuan a si nacingin hna a ñuan hlanah nazi pathum thla a cam ringring.

- Hruaitu ropi Jesu kha thlacam nun nei a si. Luk. 6:12; Mar. 1:35; Luk. 5:16; Mar. 6:45; Luk. 9:28; Heb. 5:7.
- Paul – Kol. 4:12; 2:1; 1:29
- Thiang Thlarau – Rom 8:26-28 hruaitu cun mipi a neh ding a si. Thupek zawng le a nawrih nawr zawngin a si lo ding. Hudson Taylor in hitin a ti dah, “Mipi hi Pathian lam in, thlacamnak lawngin cangvaih ko tuah thei a si. Mi cangvai ko tuah dingah hruaitu cu Pathian cangvai ko a tuah hmaisai ding. Cu cu thlacamnak in a si.”

BUNG - 13

HRUAITU LE A CAN

“Nitla an ðat lo ruangah, a ða theibik in nan cân hmang uh.” (Ef. 5:16).

Can ti mi cu rei zet a si ih cu mi sungah thil a cangsuak. Hruaituih tlinnak cu khaih can sungih thil cangsuak mi khan a lang. Mitthepkar cante khal hi Pathian ih in pek mi a si ih, man nei zetin, ren zet le upat zetih hman ding a si. Can sungah thil ða hmuahhmuah a thupaw ðeh.

Minit le nazi tla hi lennak le neih nunnak ih thleng theih a si. Zuksuai thiam zet Michel Angelo in hih thudik hi a theifiang; a can hi man nei zetih hmansuah a tum, a peaw, a ðuan; cu tikah mi in hiti lawmmam cun ðuan hlah aw; na nun liam tla a ðul ding so khaw an ti, anih in hitin a sawn hai, “Nunnak cu ziang hrangah so kan hman ding? Kan can le minit tla hi tumtah mi hrang ðuannakih hman ding a si,” tiin. Philosopher William James in nun man nei zetih hman ti hi cu thil rei daih ding bik hrangih hman hi a si. Ziangah tile nunnakih man khunzia cu a rei lam (a sau lam) ih tuak a si lo ih, ziang a pesuak ti mi ih tah a si sawn. Ziangzat rei kan nung ti hnakin, ziangtluk famkim, ziangtluk ða le man nei in kan hmang ti hi a si sawn tiah a ti.

Mawsi in ni siardan in zirh aw tin thla a cam (Sam. 90:12). Ni ða zetin kan hman asile, kum cu a ða cih mai. Leilung tlun mi hmuahhmuah hi kan neih mi can a bangaw cio. Hmang thiam le thiam lo lawngin kan tanaw. Lk. 19:12-27 ih tahthimank bangin –

Salpawl kha tangkaa zatrep pek an si bangin, milai zate kut sungah can zatrep pek kan si.

Hruaitu cun ziang ùan hmaisat ding ti a ruat thiam ding a si. A ni tin hnaùuan hrangah ruahmannak a neih a ùul. Zarh khat hnuah, thla khat hnuah, kum khat hnuah a ùan mi a zoh kirsal ùheu ding a si.

Ni khat sungah nazi 8 ithahnak hrangah hmang sehla – nazi 3 sung kha rawl ei can le feh suksonak ah hmang sehla – cutin ni 5 sung can ziang hrangah kan hmang? Ni hnih a tang lai mi kha teh? Pathian hna hrangah ziang vekin kan hmangaw ti hi Pathian hmaiah cekaw fel ding kan si.

Missionary hminthang zet *Marry Slessor* kha zutama pai fanu a si. *Dundee* khawpi cet zung pakhat ah kum 11 a ti in hna a ùan. Zing nazi 6 in zan lam nazi 6 tiang hna a ùan. Cu flukih hnaùuan cing cun ca zirnak a kham cuang lo. Amah te in a zir man thocho.

David Livingstone khal kha puandawr ah a umnak khua *Dumbarton* ah zing nazi 6 in zan lam nazi 8 tiang hna a ùan. Kum 10 a tiin cuvekin hna a ùan. Ca zirnak can ka nei lo ti sehla zokhal in a si ko kan ti thluh ko ding. A can lawng hmuahhmuah cu cazirnak ah a hmang ih, kum 16 a kim hlanah *Latin, Horace* le *Virgil* a siar thiam ùeh. Kum 27 a ti ah si lam le Theology lam a zir ùeh man. Can ka nei lo tuk ti hi a nun ah a um hrimhrim lo.

Hruaitu cun can ka nei lo ti hi a kaa in a suak ding a si lo. Pathian in a duhzawng hna ùan dingah caan tawk zet in pe a si. Khrih khal hi can hmang thiam zet a si. A Pa hnenah thla a cam, mi a tidam, a zirh, a sim, a hnem.; a Pai duhzawng hna ùan dingah ni khat ih nazi 24 hi a tawk ko.

Dr. F. B. Meyer miropi hlawhtling zet pai can hman thiam dan cu a thuanthu ah hitiin an ngan, “Tlangleng ih khual a tlawn tikah, a zalte a awng ih ca a ngan, ca a siar. Khawmpi ah si seh, meeting an neih laiah si seh a thinlung a dangih a pen lo cun cakuat tla a ngan man.”

Can man nei zetih hmang Dr.W.E. Sangster ih can hman thiamzia a fapa in hitiin a ngan:

“Can hi a lakin a liamter men dah lo. A hrangah cun minit pakhat le minit pahnih tla hi a hlawkzia a tanaw zet. A casiarnak ihsin a suak ding ih, ‘Ka fapa nang cu zianghman tuan loin na um men. Kei cu minit 22 cekci te lawng can ka nei. Lam kan leng ta pei a tiih zamrang zetin a suak. Ka hei dawi lohli ih, feh pahin tulai thuthang minit 5 sung in sim. Kan ram ih micak thu minit 2 in sim; thangphawk kan tulzia minit 5 in sim; Loch Ness Monster a taktak ih a um thu minit 5 in sim. William Romaine ih thianhlimzia minit 3 in sim. Cutin inn ah kan thlengsal.’”

BUNG - 14

HRUAITU LE CASIAR

“...na rat tikah cazualpawl thawn rak keng awla, ahleicein savun cazualpawl kha run keng aw.” (2Tim. 4;13).

Paul in Timothy hnenah “Ka ra thlen lai hlanlo, casiar si seh, mi thapek si seh, mi va zirh si seh nasa zetin tuah aw. (1Tim. 4:13 ... ti kha ca dang siarnak hrang khalah thazang kan la thei. Paul in Timothy 2 Tim. 4:13 ih cabu kha rak keng aw a ti mi kha Judah thuanthu bu, Dan le Profet pawl thu hrihfiahnak, rairing mipawlih Hla Thu hrekkhat, cumi cu thusimnak le ca kuat ah a telh theu a si a zum um. A nun cem zik lam khalah cabu siarnak ih can hman a duh hrih lai.

Paul thawi bangaw mi thuanthu cu William Tyndale hi a si. Thawng a tla ih, a thih hlan te kum 1536 ah uktu bawi hnenah hitin ca a ngan:

“Lukhum hlum, phazawngtan, ka bawngbi ke belhnak hrangah puansia cu hmuahhmuah hnak khalin ka Hebru Bible,, Hebru Grammar le Hebru Dictionary kha in pe thei dingah na siannak ka lo dil. Zirnak ah ka can hman ka duh,” tiin.

Paul le Tyndale cu an thih hlan te tiangin zirnak ah an can an hmang. Thlarau lam le theihnak ih kan thannak ding cu cabu sungah a um. Sihni hlawhtling si ding cun danbu a siar tam a tul. Sibawi thiam si ding cun an hmuhsuah thar thil theih a tul. Thlarau lam hruaitu khalin Pathian thu a theih le a hruai mipawl in ziang an tul ti a theih a tul. Cu ti hlawhtlinnak nei dingin cabu dangdang khal siar a tul. Mi tampi cun casiarnak can ka nei man lo an ti. Zum ding a si lo.

John Wesley hi ca siar zet mi a si. Man lo zetih hnaṭuan mi a si. Can tampi cu rang parah a si ca a siar. Ni khat ah rang in peng 5090 khual a tlawn can tla a um. Khual a tlawn tikah *Science* cabu, thuanthu bu, si lam thu tivek tam pipi a keng. Cabu phunphun tam zetzet a siar. A rawngbawlpipawl cu ca siar an paih lo asile, rawngbawl bansan mai uh a ti.

A mal bikah ni khat ah nazi hrek tal casiarnak ah can hmang sehla fimnak, theihnak le Thlarau rawl tla a ngahaw ding nan!!

Ziangruangah ca kan siar ding?

“Thathawhnak tikhur khatteh dingah ca siar uh,” ti hi Dr. *Harold J. Ockenga* ih mi thapekdan a si. Amah hi *honeymoon* an feh can khalih cabu suitcase khatih keng pa a si.

Thlarau lam hruaitu cun thlarau nun harhtharnak le nun thuksin neihnak ding hrangah ca a siar ding a si. Mah le mah cawmawknak hrangah le midang va cawm theinak ding hrangah ca a siar ding a si.

A thusim, a zirhnak, a ca ngan felfaiter dignah ca a siar ding a si. Miropipawl thawi kawmaw dingah ca a siar ding a si. Ca kan siar tikah mi thawn kan kawmaw hi a si.

Cabu ṭha pakhatih thilti theihdan hi tuak theih ci a si lo. Cabu ṭha khal si seh, cabu sia khal si seh an thilti theizia hi tah theih a si lo.

Ziang kan siar ding?

Cabu kan siar mi vekin kan nung deuh ti hi thudik a si. Sung lamih thawtpi mi kha nun ah kan langter. Cabu tam tuk a um ih, kan mission hrangah bawmtu ṭha ding ti mi kha siar ding a si. Kan siar mi cu kan sinak ding hmun le kan hnaṭuan in bawmtu a si ding. Kan hnaṭuan in bawm lotu cabu siar cu can a cem men.

Daniel Webster in cabu thahnem lo tampi siar hnakin cabu malte cipciar zetih siar ka duh sawn a ti.

The British Weekly Editor pa *Sir W. Robertson Nicoll* in mi thuanthu siarnak hin kan siar mi ih sinak khan mi a fansuak thei tiah a ti. *Missionary* ropi, mihuaisen le Pathian mihman thuhla siarnak hin nun tampi mi an zirh.

Pathian thusim hminthang zet *Joseph W. Kemp* hi ziangtik lai khalah a kut ah mi thuanthu cabu a um ringring ti a si.

Hruaitu cu cabu siarnakih ciahaw mi a si ding a si.

Ziangtin kan siar ding?

Casiar ti hi hi tiin tla an simfiang theu, “Ngan mi par ihsi zirnak” tiin. Siar ah cun khawruahnak tla a tel. Siar men hi cu a awl ko. Siarnakih rah thinlung ih hmingsin hi a har. Thu thar, thil thar ruahnak cinken mi kan neih lo ah cun kan siar man ziang a thahnem? “Ruat loin siar a theih, ruat loih siar mi cun zianghman hlawknak kan ngah lo ding. Ca kan siar tikah ruat zetin kan siar ding a si.

Spurgeon in a tlawngtapawl hnenah casiardan hi tin a zirh hai:

“Nan neih mi cabu kha thei thluh uh. Cipciar zetin siar uh, a lo fansuak thluh hlan sung khaih cabu in bualaw aw. A thial in thial aw. Cabu tha kha ngunngaih zetin vawi tampi siar awla notes la aw. Cabu pakhat ngunngaih zetin, cipciar zet le felfai tei siar le zir cu cabu 20 lai siar zurzo hnakin a thahnem sawn. Man a nei sawn. Malte lawng zirngah le pawrhawknak tampi cu rang zetih cabu siarnak in a ra.”

A hnuai lamih casiardan hin hlawknak tampi mi a pe:

* Cabu tha hril aw.

- * Note book le cafung thawn siar aw. Na thluak ih na hmingsin thei cuang lo ah cun tampi na siar mi khal kha can cem men men a si ding. Tha na ti mi hmingsin aw.
- * Cabu pakhat thu lakkhawmnak cabu nei aw. Hmingsin tlak thupawl kha ngan aw. Na bet duh a um le bet aw. Hmai lam hrangah thil tha zet a si.

Canon Yates in cabu siardan hitin a ngan ve:

“Cabu tha le theih har deuh pawl cu vawi thum siar an tul. A hmaisabik cu rang nawn in a pehpeh ih siar ding a si. Ziang thu tha a um ti kha atlangpi theih tum in ruat phah ding a si. A vawi hnihnak ah cun fimkhur zetin, cipciar zetin, nuamnai tein, neh hnuih hman lehsal dingah note la aw. A vawi thumnak ah cun rang nawn le cawl loin siarsal leh awla, theih thluh tum aw.”

BUNG - 15

HRUAITU SI MAN

“Jesu in an hnenah, 'Nan dil mi nan thei lo, ka in mi no nan in thei ding maw? Ka co ding mi baptisma teh nan co thei ding maw?' tiah a ti.” (Mar. 10:38)

1. **Pumpekawknak** (*Self sacrifice*)

Ni tin ih man pek ding mi a si. Khraws cu hruaituih lamzin ah a ding. “*Duhdawtnak taktak ziang bangtuk a si ti kan theihnak cu hitin a si; Khrih in kan hrangah a nunnak a pek. Cuvek thotho in kannih khal kan nunnak cu kan unaupawl hrangah pe ve ding kan si,*” 1Joh. 3:16. Khrih-ih khraws kanmah ih hnaʔuan kan sian dandan in Khrih thawhsal nun cu kan nun ah a lang ding. “*Thihnakin kanmah lamah a ʔuan nan, nanmah lamah cun nunnak a si.*” Khraws hrial cu hruaitu tlinnak hrial a si. Mar. 10:44-45 siar aw.

Hmaphe hi dungthluntu rinum le hruaitu rinum hmingsinnak a si. “*Atu thawkin zohman in i tibuai nawn hlah hai seh, ziangah tile Bawipa Jesu-ih hmaphetla ka taksaruangpum ah ka pu a si.*” (Gal. 6:17).

2. **Rualpi loin mah lawng umhar ih umnak** (*Loneliness*)

Hruaitu hi mah lawngih um an si ʔheu. A mipi hlanpi hmai lamah a feh ʔheu ding. Mi ih rualpi ʔha a si ko ding nan, mah lawng fehnak lamzin khalah feh dingin a timlamaw ding a si. *Hudson Taylor* in a hna bansan a tum tikah hruaitu thar *Dixon E. Hoste* hnenah ʔuanvo hlan a tum. An hlanawk tikah Hoste cun hitin a ti, “*Atu ah cun Pathian siar lo zo dang hman ka nei lo.*”

Minung dan cun harsatmangbang buainak, phurrit vek tla hi rualpi sim a duhaw zet. Bawipa lawng kan nei. Hruaitu cu amah le Pathian lawng an din can a tam ding. Mawsi in amah lawng umnak man hi a pe. Sinai Tlang parah, ramcar khalah an sawisel, an hmusual, a lam tang zohman an um lo. Cu cu mah lawng umnak a si.

Profetpawl hi mah lawng um an si. *Enoch, Jonah*tvk. Paul khal hi mah lawng um hmang zet a si. Timothy hnenah hi ti tla in a ngan, “*Asiapeng* sungih a um mi hmuahhmuah in in dungtun ih in tlansan theh zo ti na thei . . .” 2Tim 1:15. hruaitu cu nunthup lamah mahte lawngih um a si. Pathian siarlo zo dang hman neih mi a nei lo.

3. **Cauhnak** (*Fatigue*)

Kan leilungpi hi mibangpawlih tuahtthat mi a si. *Paul* in hi thuthup hi a thei.

“Curuangah kan bei a dawng lo. Kan leng lam minung cu tumsuk vivo hmansehla, kan sung lam minung cu ni khat hnu ni khat tharter vivo a si.” (2Kor. 4:16) Jesu tla a bang ih a cawlhahdam theu – Joh. 4:6. Thasuah ih hnatuannak cun cauhnak a um lo.

4. **Sawiselnak** (*Criticism*)

Hruaitu zokhal sawisel le mawthluknakih luat an um thei lo. Hruaitu a tangdawrnak cu mi ih sawisel le mawthluknak a cohlan le a lehrulh ve dan siar lo ah a langfiannak dang a um thei lo.

Mithianghlim an ti mi pa *Samuel Brengle* kha nasa zet in sawisel. A thiamthu rel loin hi tin a ti, “In kawknak le in sawiselnak parah ka thinlung taktak in ka lung a awi. Cumi dingah ka tlak hrimhrim ko. Zangfahten thla in camsak thei pei maw? In sawisel hi ka lung a awi tuk,” tiah a tisal.

5. **Hnawnnak** (*Rejection*)

Hruaitu cun a Bawipa ‘Jesu khal a mipawl hrangah a ran, an hnawng’ ti bangin hnawn a tuar can khal a um ko ding. Tawn tengteng ding ti cu a si kher lo. Hruaitu tampi in an tawng.

Dr. J. Gregory Mantle in a rawngbawlp pa pakhat a kawhhranpawl ih an hnawn dan hitin a ngan, “A tuu rual cu hrampi umnak ah le tidai umnak ah hruai a duh nan, a tuupawl in an duh lo. *An choir member*-pawl le Pathian thu vek si loih cangveihnakh hmai hruai an duh. Pathian lungawi lo zawng siih a theih ruangah a kawhhran choir kha cawl hai seh a ti; an thin a heng ih khawmnak ah amah siarlo zo hmanin hla an sak duh nawn lo. A bei a dawng zet. . . Bawipa in a lungkimpi ti a theihsal tikah a lung a awisal.”

Pathian kawhnak fiangten a theih hnuah *Dr. A.B. Simpson* cun thla khat ah hlawhman \$ 5000 ngah ih Pastor a tuannak ihsin a suak. A khawhhran hnenah thaten a sim hai ko nan amah cu an hua zet. A rawngbawlpipawl khalin an hnihsan, an relsia, an sawisel. Hlawhman pia khat hman nei loin a um. Innsungsang tam zet an si fawn. Sumpai hrampi khal a nei lo. An hmusual zet. Tihnungza meisa lakah a vak rero men. Asinan Pathian cun a rawngbawlnak a pawm. *Dr. Simpson* a thih tikah missionary training peknak tlawng 5 a tanta; ram 16 ah missionary tampi a thlah.

BUNG - 16

HRUAITU HNIKSAKNAK

“Pathian in Abraham a hniksak,” Sem. 22:1.

“Cule Jesu cu Setan ih hniksak dingah Thlarau in ramthing ah a fehpi,” Mat. 4:1.

Hruaitu si dingah hniksaknak a um bangin hruaitu si zo hrang khalah hniksaknak a um, hruaitu dingih Pathian ruat mipawl cun hniksaknak an tawng tengteng.

1. **Cawkpawlh nun** (*Compromise*)

Remnak dingah dungsip ih, niamawkternak tha lo a um. Thutak pialsan in lamzin sirih remawknak/lungrualnak tuah khal a um thei. Cuvek hi Mawsi nun ah fiangten kan hmu thei.

Mawsi in Israel fate hruaisuah a tum laiah khan Faraw cun dungsip dingin nasa takin a bei. Faraw cun Pathian cu be uh, asinan Izip cu suahsan hlah uh. Pathian cu nan umnak ah hin be men uh tiin a tukfawrh. Tulai hrangih kan lak asile “sakhaw mi si cu a tha, asinan leitlun thil ih si lak hranawk lawmmam cu a si cuang lo,” tinak a si thei ding.

Faraw cu a hlawhsam. Tukfawrhnak pahnih nak cu “Izip nan suahsan a si khalle hla tuk ah feh hlah uh,” ti a si. “Sakhuanak cu a tha ih, tul khal a tul. Asinan luantuk lawmmam ding a si lo. Leitlun suahsan hla tuk ding a si cuang lo,” tinak a si ko ding.

A wawi thumnak ah cun, “Mipapawl lawng feh hai sehla, nauhakpawl le nunaupawl cu tang hai seh” a ti leh. Na duh asiahcun na theihtawpsuah in ÷uan ko aw, serh aw ko aw; asinan nangmah vekih um dingin midang cu ti kher halh aw tinak a si ko ding.

Anetabikah, “Nanmah cu feh ko uhla, nan rannungpawl cu Izip ram ah hin tang hai seh, a ti lehsal. Na sakhuanak hin na hna÷uan le na sumpai cu khawihter hlah, tinak a si thei ding.

Hi pawl hmuahhmuah hi Mawsi cun a el vivo ih, zianghman kan fehsan lo ding a ti. Hruaitu hrangah hivek hniksaknak hi a um ÷heu.

2. **Mai hrang hlawknak** (*Ambition*)

Sinai Tlang parih Mawsi a kai laiah Israel-pawl an dungtawlh ih, milem tla an bia. Pathian a thin a heng ih, natsia in ka hrem ding, ka anhaiter hai ding, nangmah ah hin anmah hnakih ropi sawn le thilti thei sawn miphun ka din ding tiin Mawsi hnenah Pathian in a ti. Si e, Bawipa ti a awl zet ding. Hi tawk hnakih harsa hniksaknak Mawsi in a tawn a zum um lo. A simtu hi milai cu si sehla a zia tla a um deuh ding, Pathian ih thurawnpek mi a sinak hin a harter hleice. Asinan, Mawsi cun amai hlawknak le ropitnak ding a ruat dah lo ih, Pathian ropitnak ding, sunlawihnak ding lawng a ruat ih, amah cu a hngilhaw a si (Mipum. 14:11-25).

3. **Thil cang thei lo dinhmun** (*The impossible situation*)

Hruaitu taktak cu thil harsa an buandan ah a lang ÷heu. Harsatnak hi ÷ih ding a si lo, a awlzawng hawl vivo khal hi a dik cuang lo. John. R. Motte cun, “Midang in an tih thei ding mi thil ih hrawlhawk ve cu ka bansannak a rei zo,” a ti.

Mawsi in Israel-pawl a hruai laiah Tipi Sen kaphi an thlen tluk ih hmun harsa hi a um lo ding. Hmai lamah Tipi Sen in a

kham, dung lamah Izip ralkap in an dawiman zik te fawn. Mipi le an phunzai thlang, Mawsi an mawhthluk thlang. Mawsi cun hruaitu tling a sizia fiang zetin a langter. Pathian ring in a ding. “Tih hlah uh, um men uh, tuisun ah nanmah rundamnak Bawipaih a tuah ding mi rak zoh uh. Tuisun ih nan hmuh mi Izip mipawl hi, nan hmu nawn lo ding. Nanmai aiah Bawipa in a lo dosak ding a si. Nannih ih tuah ding zianghman a um lo. Thlangamten um uh,” tiah a ti (Suah. 14:11-14). Nehtu aw a si. Pathian in a hruai ti a thei ih, hnget zetih dingin Pathian ah a hngataw. Hudson Taylor cun Tuluk ram ih hna a tuannak ah hi vek phun deuh harsatnak hi a tawng theu. Asinan, thilcang thei lo vekih lang Pathian ih a tisakdan ah thil pathum a zirsuak: - thil cang thei lo (*impossible*), harsa (*difficult*), tisuak (*done*) ti mi.

4. **Hlawhsamnak** (*Failure*)

Hlawhsamnak hi hniksaknak um theu mi a si. Hlawhsamnak cun mi a siatter thei zet; khat lam ve thungah hlawhsamnak cu hlawhtlinnak karbak a si thei. Peter-ih hlawhsamnak, Jesu a phatsannak khan, rawngbawlnak ropi sawn ah a khaisang. Jesu in, “. . .ka hnen lam na hawi kirsal tikah na unaupawl kha thazang na pe pei,” tiah a ti kha, Luke 22:32. Vawi khat hlawhsamnak hi kan tahfung a si ding a si lo. Hlawhsamnak hi a netnak a si lo. Pathian in a ti tha leh thei a si. Hlawhsamnak ih kan beidawn men asiahcun hruaitu tha kan tling lo a si.

5. **Iksiknak** (*Jealousy*)

Mawsi in iksiknak ih hniksak hi vawi hnih a tawng ih a vawi hnih in a awng veve. A hmaisa sawn cu a farnu le a unaupaih iksiknak a si. “Pathian in Mawsi lawng hmangin thu a sim thei mawsi? Kanmah hmang khalin a sim thei lo mawsi? an ti. Mawsi cun zianghman a sawn ve hai lo, a rel mawiwaw lo, Pathian hnenah a thlen men,” Mipum. 12.

A vawi hnihnak cu Korah le a party pawlih iksiknak a si. A hruaitu sinak an cuh. Hi taw khalah hin Mawsi in a thiamthu a rel lo, Pathian hnenah a thlen men. Pathian a run hrawlhaw (Mipum. 16). Hruaitu tampi ih tisual mi cu iksiknak ruangih sawiselnak simaw, relsiatnak simaw phisinawknak, thiamthurelnak le relmawiwknak hi a si theu. Pathian in a hril mi hruaitu cu a sunlawih, a cawimawi, a kilveng, a nemhnget. Iksiknak ih hniksaknak hi Pathian hrangah rawng kan bawl taktak le taktak lo, mai mawinak kan hawl le hawl lo hniksaknak tha zet a si.

BUNG - 17

HRUAITU TLAKSIATNAK

“Cu hnakin midang hnenih thu ka phuan hnuah Pathian in tling lo i ti lonak dingah, ka taksaruangpum cu nasa zetin ka thunun ih ka thuhnui ah ka ret sawn a si.” (1Kor. 9:27)

Hruaitu hrangah fimkhur zetih kilvenawknak ding tampi a um. Hruaitu tampi atu ih kan zingzawi ding mi tlaksiatnak hi tha teih an zoh lo ruangah an tlu theu. Atu ih kan zingzawi ding mi hi a hrek cu an theih lo mi khal a um thei. Kanmah hrangah langsar lo khal sehla, midangih in zohnak ah a langsar thei zet tla a si thei ih, kan hnaṭuannak hrang tla ah cun thil pawimawh zet a si.

1. Hlawhtlinnak ih ruah

Hi tlaksiatnak hi hruaitu tampi in thei loin an daithlang theu. Poliṭik lamih fehpaṭl in nasa zetin thu an sim, an tuar zet, asinan hritlin an si tikah cun hrilawknak hrangah an cangvaiḥ vek khan an cangvai nawn lo. Hritlin an si kha hlawhtling ah an ruataw. Cu vekiṇ acozah hnaṭuanpaṭl hnaṭuan an ngah kha hlawhtling ah an ruataw theu. Hnaṭuan an thawk ding fang lawng hi a si lai sawn.

Khristian kawhhran lam khalah kawhhran upa le Pastor ih nemhngēh hi mi tampi in hlawhtling ah an ruataw pang theu. Kan hlawhtling ding maw ding lo ti hniksaknak karbak pakhat lawng a si lai, kan tum kan thleng hrih lo.

2. Hngalnak

Hruaitu dinhmun ih khaisan kan si tikah diremnak, thinlung teih tling tiawknak te hi a um thei zet. Cu cun hngalnak ah mi a hruai

theu. Hngalnak cu siatnak hmaihrui a si. “Bawipa in mihngal a hua” (Thuf. 16:5). Hngalnak a um asile, sual in a dung ihsin a thlun cih, “Puarthaunak cun harsatnak lawng a suahter,” Bawipa in mihngalpawlih inn cu a siatbal ding.” “A pawrhaw mipawl cun hmuhsuamnak an tawng ding” (Thufim 11:12; 13:10; 15:25). *J.O swald Sanders* cun kan hngal maw hngal lo ti tahnak fung pathum a tarlang:

Hmaisaw, mipawimawh sawn si duhnak, kan ti ding le kan si ding dinhmun ih kan ruah mi ah midang an din tikah ziangtin kan ruat? Kan rualpi khaisan an si ih, kei ka tlakniam can ah ziang vekin ka tawng theu? Midang kei hnaki fel ah mi in an ruah tikah ziangvekin ka um?

Taknak – diknak: ngun zetin keimah le mah ka cekaw ih, ka tlinlonak ka hmuhsuahawk mi kha, mi in hihi na tlinlonak a si tiin in ti hai sehla ka lungawi pei maw?

Sawiselnak: mi in in sawisel tikah, in sawiselnak kha ka hua ih, ka thiamthu rel in anmah ka sawisel ve maw?

Ngunngaih zetin mah le mah cekfelaw a tul a si. Hngalnak hi sual tumzet a si, asinan mihngalpawl ih an theihawk lo theu mi a si.

3. **Tanghmasialnak**

Mai thu mai hlawhtlinnak rel uar hi hngalnak langnak pakhat a si. Hi khal hi tanghmasialnak a si. Mah le mah rel uarawk, mai hlawhtlinnak lawng ruat tam le rel tam hi tanghmasialnak a si tho. Cu cun thil ziangkim hi Pathian hrang le midang thatnak hrang thawn pehparawih ruah hnakin mai hrang lawng ruahnak ah mi a hruai. Hruaitu mi ih upat le lawm duh le hawltu cu tlaksiatnak lamah a ding tinak a si.

4. **Iksiknak**

Iksiknak hi hngalnak thawi unau an si. A iksiktu hrangah siatnak, thinhengnak, ngawlnak, lungawi lonak, aipuan lonak a thlengter. Kanmah hnakin mi an lar sawn tikah si seh, Pathian in a hman sawn tikah si seh iksiknak a um thei. Pathian ropitnak lawng thlirtu hrangah cun iksiknak ti hi a um thei lo.

5. **Langduhnak**

Pathian lungawi zawng ruat lo ih, milai lawm le fak hlawh duhnak ruangah thahnemngai zetih hnaṭuan a um thei. Lamak, mi ih lawm hlawnak tivek hi anmah te hi cu thilsual an si lo nan, thlemnak cu a sosang theu. Asinan hruaitu si ve si ih, lar lo tuk cu hruaitu tha a si lo ruangah a si thei. Hi tawkah tlaksiatnak kan ti mi cu mi ih upat duhnak, hminthan duhnak le lar duhnak hrimhrim ruangih thilti hi a si. Lar duh ruangih ṭuan kan si le si lo hniksaknak tha zet cu hnaṭuan kan duh zawng le duhdan ah hin a lang thei. Lar duh pawl cun hna langsar lo, mi ih theih ban lo, mi ih lawm hlawnak lam hna hi cu an ṭuan paih lem lo. Mi ih hmuh thei ding le lawmnak lam hna hi cu thahnemngai zetin an ṭuan. Mi in hi vek thinlung a neih asiahcun a tlaniam zo a si. Pathian sunlawinak ding hrangah kan hmin a sia si maw, a tha si maw, a langsar si maw, lang lo si maw, taima zetih ṭuan ding kan si.

Bishop Stephen Neill cun *Bible* tlawngtapawl hnenih thu a cahnak ah, “Larduhnak hi ṭihnung bik a si,” a ti. Lar duh ruangih hnaṭuan hi sual a si ih, ṭuan ruangih lar hi a dik mi a si.

6. **Mah lawng rinawknak**

Midang hnakhithu theih sawnnak le thu ruahawktlang khalih thu suahtu le thurelfeltu si theutu hrangah cun mah rinsanawknak hi a um thei zet. Sual thei lo ih ruahawk khal a um theu. Hi vek dinhmun ih thlengtu hrangah cun amai ruahdan, duhdan siarlo cu kalh a tum thluh thlang ih, thil a pawl thei zet. Pathian mi

khalin thil tisual hi a theih thotho ih, midang hmang khalin Pathian in thu a sim thei ve ti hi theih ding a si.

A hna kha reipi a ùan zo ih, mi khalin an lawm. Cumi ruangah rinsanawknak a nei thlang ih, cuih hna cu amah lawngih ùan thei dingih ruahawknak a nei. Buainak tampi a thlen thei a si. A dang pakhat leh cu thil hun ti ding hin midang a rinsan thei lo ih, amah in ti thluh a duh. Taima zetin a ùan, a buai zet. Hruaitu ùa lo hmingsinnak pakhat a si. Hruaitu ùa cun hnaùan mi a zem thiam ih, mi a rinsan thiam. Midang hmang khalin Pathian in thu a sim thei. Minung kan si sungah thil tisual thei lo zo khal kan um lo. Hruaitu ùa cun midang hruaitu ding a hringsuak ùeu, ùanvo kau zetih mi zem a thiam. Amah lawng si loin midang hmang khalin hna a ùan sawn ùeu.

7. Thlahdahawknak

Thlahdahawknak hi phun hnih in a um thei. Pakhatnak cu, hnaùan le ti ding lamih thlahdahawknak, mai ùanvo, ti ding parih thlahdahawknak a si. Pathian huat zawng zet a si – Mat. 25:24-30; Jer. 48:10.

Pahnihnak ah cun hnaùan ah thlahdahaw loin, mai pumpak nun le ùansoh pannak lamih thlahdahawknak khal a um thei. Mai nun kan thlahdah asiahcun hruaitu ùa kan si thei lo ding. Taimak suah a ùul (2Pet. 1:5-9).

Paul khal in Timothy kha thlahdahaw lo dingin a fawrh (2Tim. 2). Amah rori khal thlahdahaw a ùihzia a rel (1Kor. 9:24-27)

8. Mipi ùih le pawisak lonak

Hi pahnih hi a hleufuan tukih hman veve asile, tlaksiatnak a si. Khat lamah hruaitu cun mipi a ùih ding a si lo, an ruahdan a ùat lo asiahcun a do ngam hai ding a si. Thil ùa an dodal asiahcun nun a sim ngam ding a si. Mipi a ùih ruangah thil a ti in a ti lo ding a si lo. Khat lam ve thung ah cun mipi cu a ngaihsak bik mi an si a ùul. An thusim le an duhzawng a ngaihven ding a si. Mipi lam

khalin thil ṭha le fimnak thu a suak thei ve ti thei in an duhzawng khal thupi ah a ruat ding a si. Mipi a ṭih tuk ih, an duh lo zawng ti a ṭih tuk asiahcun hruaitu hlawhtling a si thei lo ding. Buai zetin amah cu a um ding. Cumi a pawisak lo tuk lawmmam ih mipi duhdan zianghman ih siar loin amai thu lawng lalter a tum asile, mipi thawn hmuhthiamawklonak a thleng cing ding. Hruaitu hlawhsam a si mai ding.

BUNG - 18

HLAWHTLINNAK LAMZIN

1. **Timlamawknak**

Mai hna fel zetih t̄ansuak thei ding cun ziang hna hrang khalah timlamawknak a um a t̄ul. Timlamawknak hi phun hnih in a um thei. Pakhatnak cu midang kut hnuaiih zirnak le timlamawknak a si. A pahnihnak ah cun mahteih timlamawknak a si. Mi zirhnak le kaihhruainak hnuaiiah mi in timlamawknak nei hman sehla, mahteih timlamawknak a neih cuang si lo ah cun a t̄athnem ding zat a t̄ahnem cuang lo ding.

2. **Mah le mah ukawk theinak**

“Mah le mah ukawk theinak cu khawpipawl uk thei hnakin a t̄ha deuh” Thuf. 16:32)

Kan tlinlonak, kan tidan t̄ha lo hmuahhmuah kha ca ah ngan in ti nawn lo dingin zuam sehla; a pahnihnakah thil t̄ha le mawi, tidan t̄ha kan theih mi hmuahhmuah ca ah ngan in tisuak tum sehla. Amah le amah hman a ukawk thei lo ah cun mipi hruai thei cu a har zet ding. Hruaitu cun rawl ei can, rawl eidan, hnipuan hrukdan, thil retdan, ih can, thawh can tiangin dan fel zet neih a tum ding a si.

3. **Mai thlinlonak theih**

Hruaitu t̄ha si ding cun amai tlinlonak a theih tengteng a t̄ul. Mai tlinlonak theihawk hi thil har zet a si. In duhdawttu hnen lam ihsin theih kan tum ding a si.

4. **Hruaitu dang thuhla theih**

Mah le mah timlamawknak hrangih thil tha zet a si. Mai tlinlonakpawl ihsin thil tampi zir theih a si. Bible sungih hruaitu le kawhhran thuanthu ih hruaitupawl nun zoh hnik sehla, zir thei mi tampi ngah theih a si.

5. **Zir duhnak**

Hruaitu tampi in zir duhnak an neih lo ruangah an hlawhsam theu. Cabu siar tla an paih lo. Kan hruai mipawl hnakin kan theih tam a tul.

6. **Ṭhanlen duhnak**

Ṭhanlen a duh ih, ṭhanlen theinak ding thil a ti lo ah cun hruaitu tha a si thei lo ding. Mah rori in Pathian hmaiah ṭhanlen tum ding a si.

BUNG -19

ZOHṬHIM TLAK HRUAITU NEHEMIAH

“... Maw Pathian hi pawl hi ka ṭhatnak hrangah run thei hram aw,” (Neh. 13:31).

Zohṭhim ding hruaitu *Bible* sungih kan hmuh mi ah Nehemiah hi a tel. A thuanthu hi tam hmuh ding a um lo. Asinan a thuhla kan theih mi cu a pa cu Hakaliah a si, saltan sungih fa a si, Babylon ah an um. Siangpahrang *Artaxerxes* khuathai petu a si, siangpahrang hauhruang sungah an um.

Nehemiah in *Jerusalem* cu a siat ti a theih tikah Pathian hnenah bawmnak dil in a ṭap. Siangpahrang hnenah ihsin siannak a ngah ih Jerusalem ah kirsal in khawkulh dinṭhatsal a tum. B.C 444 hrawngah a si. Nehemiah cangvaihdan ihsin a hnuaiih hruaitu tlinnakpawl hi kan zir thei.

1. **Vision nei mi a si**

Jerusalem khawkulh dingsal ding in le a mipawl hruaikirsal ding in vision a nei. Ṭawngdang in khawkulh dingsal ding in ṭhahnemngainak a nei. Pathian sal cun Pathian *mission* hrangah Pathian vision kan neih a ṭul. Cu mi loin hna kan ṭuan hlawhtling thei lo ding.

2. **Thlacam nun nei mi a si**

Nehemiah in Jerusalem khawkulh siat thu a theih leveten ni tawkfang nawn a to, a ṭap, rawlul in thla a cam (Neh.1:4). Piahtana a tawn i kipin Pathian hnenah thla a cam. Nehemiah cabu ah thlacam ti hi vawi 11 hnak mal lo a lang. Jerusalem siat thu a theih leveten Nehemiah kha siangpahrang hnenah a feh

lohli maw? Feh lo, thla a cam hmaisai (Neh. 1:1; 2:1). Curuangah a hlawhtling a si. Siangpahrang pa in a sian lawng si loin, bawmnak khal a pe.

Siarbet aw (Neh. 1:4, 6; 2:4; 4:4, 9; 5:19; 6:14; 13:14, 22, 29)

3. **Pumpeaw taktak mi a si (Neh. 2:13-18)**

Jerusalem a va thlen tihak a thuptein khawkulh cim mipawl tla cu zan ah a zoh theh. Cule mipi hnenah hitiin a sim, “Jerusalem khua cu a siat thluh ih kawtkapawl tla ur thluh a si ruangah ziangtluk vansannak sungah so kan um ti cu nan hmu. Khawpi kulhnak phar cu dinal uhsi la, kan thangsiatnak hi rehter uhsi,” tiah ka ti (Neh. 2:17). Nehemiah cun a unaupawl hnen ih si a ngah mi thuthang lawngin a di a riam lo. Amah rori in a zingzawi, a zoh theh. Judah hruaitupawl le mipi in a pekawkia an hmuh tihak mipi cu an tha a tho zet ih, “Tho uhsi la, dinal uhsi,” a ti (Neh. 2:18).

4. **Ralthatnak a nei (Neh. 6:11)**

Cule kei in, “Kei cu a tlan le a relh ding pawl ka si lo. Ka nunnak hum dingah biakinn ah a relh ding tiah maw in ruah? Ka relh lo ding ka ti,” (Neh 6:11). Ralthatnak cun mi ralhrutpawl tha a thoter.

5. **Mipi thatnak hrang ruattu a si (Neh. 2:10; 1:4-6; 4:10-12; 5:1-5)**

6. **Pathian hnatuannak ih dawnkhamtupawl a neh thei**

- (a) Neh. 2:19 ah Nehemiah kha a ralpawl in an hnihsan. Cucu thutitluknak hngetin a neh (Neh. 2:20).
- (b) A ralpawlih thinhengnak cu thlacammak le tuanhar tuannak in a neh (Neh. 4:4-6).
- (c) Phiarthupnak cu ralrinnakin a neh (Neh. 4:7-8).

- (d) Arualpipawlih thanaunak cu Pathian ah hnget zetih a umnak in a neh (Neh. 4:10-14). Hruaitu cun dawnkhamtu kan neh t̄ul.

7. Hnaṭuan thinlung nei mi a si

Jerusalem ih Nehemiah a feh t̄um ah kum 12 a um ih, Jerusalem khawkulh dinṭhatnak hna a t̄uan. Ṭanghmasialnak um riain loin a t̄uan. Kum 12 sungah hlawhman zianghman a la lo, a mipawl a kilkhawi sawn. Mi 150 pawl cu a cabuai ah rawl an ei sawn lam (Neh. 5:14-19). Bawipai hrangah hnaṭuan thinlung nei mi a si ruangah a wawi hnihnak Jerusalem a feh t̄um ah an thawh mi an hna cu a va zohsal (Neh. 13:6). Raithawinak, puai, Sabbath le Biakinn ih Pathian biaknak pawl ṭhaten a va t̄ifel. Hnaṭuannak thinlung a neih ruangah khawkulh cu ni 52 sungah an ṭheh.

8. Pathian mi si lo a kawm duh lo.

BUNG - 20

HRUAITU THU NEIHDAN PHUN THUM

1. **Autocratic:** Hruaitu thuneihnak cu a cungcuang. Amah lawng hi thuneitu a si. Midang in simaw, mipi in simaw an tibuai thei lo. Amah duh mi mi ti dingin thuneihnak a nei. A hruai mipawl cun a thu an thlun men ding a si. ‘Dictatorship’ ti khalin an ko. Mipi, committee thu a rawn thei ko nan, thuneitu sangbik cu amah hi a si.
2. **Democratic:** Thuneihnak sangbik cu mipi ah a um. Hi tawkah hruaitu hna cu mipi duhzawng le tul mi cu mipi in an neih theinak dingih tanpi a si. Mipi hin an hrangih tha lo ding khalin an ‘vote’ thei ih, hruaitu hna harsa zet cu mipi in an siatnak ding an ‘vote’ ding mi khamsak hi a si. Israel mipawlih nun ah hihi fiangzet in kan hmu (Mipum. 13:17-33; 14:1-12).
3. **Passive:** Hi tawkah cun hruaitu cun a duhdan cu a tarlang thei. Asinan cangsuakter ko tuah theinak a nei lo. Mipi cu anmah duhduh in an khawsa men. “Culai ah cun Israel ram sungah siangpahrang an um lo ih, mikip in an duhduh in an nung,” (Lai.17:6).

A tlunih pathum lakah hin ziang a thabik pei? Anetabik hi cu umzia nei lo a si. Thuneihnak taktak zianghman a um lo. Mimal te lungual zet lakah cun hman khal a theih men thei. Mipi tam lakah cun hman theih ci a si lo. A hmahsa pahnih khi an tha veve ih, th an nung veve.

‘**Autocratic**’ ah cun hlawhtlinnak cu hruaitu parah a thumaw. ‘**Democratic**’ ah cun hlawhtlinnak cu mipi ah a thumaw. A

hmangtu cu Pathian a si ah cun AUTOCRATIC cu a tha bik a bang. Pathian in hihi a hmang zet. Thuthlung Hlun ah ... Mawsi, Joshua, Nehemiah, Ezra... tvkp. Leilung tlunih milangsarpawl hrekkhat ... *Bob Jones University, The Sword of the Lord (Dr. John R. Rice), Billy Graham Evangelistic Association, Moody Bible Institute, Spurgeon, George Muller, A. B. Simpson, Luther Rice Seminary, Bank Sigh, Buraga, Paul Pillai* ... Pathian mi an si le a tha. Pathian mi lo hrangah a tihnung. Mai thu lawng lalternak hin minung hi mifamkim kan um lo ruangah harnak a um thei. A hnuaiah Committee felte a neih le a tha bik. 'Democratic' khal hi leitlun Politik hrangah cun mipi thin diremnak a um thei ih a tha. Asinan kawhhran le *mission* hna ah cun Pathian mi an si theh lo ah cun hnañuan a zamrang thei lo ih buainak a tam. Pathian mi lo hrangah cun a zate hin an tihnung theh. Pathian hruai mi hrangah cun a zate hin a tha thei theh. Pathian hnuaiah Pathian cu kan thuneihnak hrampi a si ti thei in a sunlawinak ding hrangah kan hmang thiam ding a si. Thuneihnak hman thiam lo cu mipi hrangah buainak le thihnak a thlen thei (1Sph. 13).

CABU RAWN MIPAWL

1. J. OSWALD SANDERS: SPIRITUAL LEADERSHIP.
2. A.E. NORRISH: CHRISTIAN LEADERSHIP.
3. F. HRANG KHUMA: HRUAITU TANPUI TU.
4. H. SANGKHUMA: CHRISTIAN HRUAITU:

CABU TIMLAMTUIH KUTSUAKPAWL

01. MUPI NUN
02. INNSUNGSANG CAHNAK
03. KA HLAHWSAM LO DING
04. KAN UMNAK LEILUNGPI AH ZIANG A THLENG DING?
05. PATHIAN TIDAMNAK
06. BIBLE IH ṬAWNGDANG THU IN ZIRHDAN
07. THLARAU NUN ṬHANLENNAK KARBAK 7
08. ZAWNBAWM KHUIAH A UM?
09. MIDUHUM ZET DANIEL
10. KHRIH DUNGTHLUNTU DIKTAK
11. ZIANGRUANGAH TUARNAK HI?
12. A HLAWHTLING MI INNSANG
13. NA MAWHPHURH
14. RINNAK KARBAK
15. PATHIAN DUHDAN ZIANGTIN KAN THEI DING?
16. RUNDAMNAK MAKSAK
17. HI TAWK IHSIN KHUIAH KA FEH DING?
18. BIBLE THU HRAMTHAWH ZIRNAK
19. NI KHATKHAT AH KAN THEI LEH DING?
20. KHRISTIAN A THIH TIKAH
21. HARSATNAK ZIANGTIN KAN BUAN DING?

22. ENGINE THUTAKPAWL
23. THUTAK THAWI TAWNAWKNAK
24. TU CUN THIL AN DANGLAM THLANG
25. THLAWSUAH
26. BIBLE DANGDANG KHAIKHINNAK
27. KHRISTIAN NUN DUHDIM
28. THUTHLUNG THAR BIBLE (FALAM CHIN)
29. GREAT BIBLE DOCTRINE PART I, II, III
30. KHRISTIAN LE SUMPAL
31. ANET TIANG RINUM TEN AW
32. KING JAMES BIBLE THUAN THU
33. KHAWRUAH HARZA PATHIAN KAMSUA KTHU
BIBLE
34. NA KHRISTIAN NUN HRANG VITAMIN
35. DOAWKNAK ROPIBIK
36. PITLIN NUN LAM PANIN

CABUNGANTUI THUHLA TAWI

Cabu ngantu Timothy Sui Lian Mang hi Bible zirnak lamah B.Th le B.D cu Bharat Bible College, India in, MABS cu Northwest Baptist Seminary in, MCS cu Asia Baptist Theological Seminary in, Doctor of Biblical Studies cu Gulf Coast Baptist Seminary and Institute in, Ph.D (in Bible history) cu Great Plains Baptist Divinity School in a zirsuak ih, Queen's University U.K ah Post Graduate Studies in Theological Education le Haggai Institute, Singapore ah Leadership training tipawl tla a zirsuak.

Pathian in sangka a awnsak ih Pathian thuthangtha sim in Amerika, Australia, England, Wales, Northern Ireland, Republic of Ireland, Sweden, Denmark, Norway, Italy, India, Philippines, Thailand, Singapore rampawl tla a tlawng.

Atu ah Biblical School of Theology, Yangon ah President 'uan in, Biblical Faith Baptist Missions Director t'uanvo nei in le Bibles International Myanmar Society ah Chairman si in Falam tawng in Bible lettu khal a si.
